

Univerzita Komenského v Bratislave
Prírodovedecká fakulta

**Analýza zamestnanosti v poľnohospodárstve v Európe a na Slovensku
pred a po roku 1989**

Bakalárska práca

Študijný program: Geografia

Študijný odbor: Geografia v administratíve

Školiace pracovisko: Katedra humánnej geografie a demogeografie

Školiteľ: Mgr. Michaela Madzinová

Konzultant: doc. RNDr. Peter Spišiak, CSc.

2011

Matej Petráš

Prehlásenie

Čestne prehlasujem, že som predloženú bakalársku prácu spracoval samostatne s použitím uvedenej literatúry a ďalších informačných zdrojov.

V Bratislave, 20.5. 2011

.....

podpis autora práce

Abstrakt

Petráš Matej, Analýza zamestnanosti v poľnohospodárstve v Európe a na Slovensku pred a po roku 1989: (bakalárska práca). Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Katedra humánnej geografie a demogeografie. Vedúci bakalárskej práce: Mgr. Michaela Madzinová, Bratislava, 2011

Táto bakalárska práca je venovaná najmä zamestnanosti v poľnohospodárstve, jeho vývoju a trendom. Snažím sa porovnávať zamestnanosť v poľnohospodárstve tak v rámci regiónov Slovenskej Republiky, ako aj v rámci štátov Európy. Zamerám sa aj na typizáciu poľnohospodárstva, ktorou som sa inšpiroval pri udávaní vlastných typov štátov, kde sa zamestnanosť v poľnohospodárstve vyvíjala rovnako. Dokázal som vyčleniť sedem takýchto typov, pričom hlavný dôraz sa kladie na politický systém daných štátov pred rokom 1989. Zameriavam sa tak aj prechod z komunistického režimu na demokratický, a vplyv tohto prechodu na zamestnanosť v poľnohospodárstve.

Kľúčové slová: poľnohospodárstvo, zamestnanosť, Slovenská Republika, Európa

Abstract

Petráš Matej, Analysis of the employment in European and Slovakian agriculture before and after the year 1989: (bachelor's work). Comenius University in Bratislava, Faculty of Natural Sciences, Department of Human Geography and Demogeography. Leading of bachelor's work: Mgr. Michaela Madzinová, Bratislava, 2011

This bachelor's work is mostly dedicated to employment in agriculture, to its progress and trends. I try to compare the agricultural employment in the Slovak regions, and in the European states too. I write about types of the agriculture, that's inspire me when I define my own types of the states, where the progress of the agricultural employment was identical. I define seven different types, where the most important is a political system of them before the year 1989. So I write about the change from a communism to democracy, and about effect of this change on agricultural employment too.

Key words: agriculture, employment, Slovak Republic, Europe

OBSAH:

Úvod	7
1. Metodika práce, Definície pojmov	8
2. Typizácia poľnohospodárstva sveta a Európy	9
2.1 Poľnohospodárske systémy podľa Davida B. Grigga	9
2.2 Typizácia poľnohospodárstva podľa komisie IGU	13
2.2.1 Tradičné	15
2.2.2 Vyspelé trhové	15
2.2.3 S centrálnym plánovaním	16
2.2.4 S prechodom na trhovú ekonomiku	17
2.3 Porovnanie typizácií poľnohospodárstva	17
2.4 Európske poľnohospodárstvo pred a po roku 1989	18
2.5 Slovenské poľnohospodárstvo pred a po roku 1989	22
3. Zamestnanosť v poľnohospodárstve	26
3.1 Slovensko	26
3.1.1 Vývoj zamestnanosti v poľnohospodárstve	26
3.1.2 Regionalizácia poľnohospodárstva v SR	29
3.2 Európa	31
3.2.1 Vyčlenenie regiónov Európy s podobným vývojom	31
3.2.2 Porovnanie Slovenska s krajinami Európy EÚ	33
Záver	36
Bibliografia	38
Prílohy	40

Zoznam príloh

Príloha č.1: Tabuľka č.1: Vývin počtu pracujúcich v poľnohospodárstve na Slovensku v rokoch 1948 až 1983

Príloha č.2: Tabuľka č.3: Hrubá poľnohospodárska produkcia na 1 zamestnanca v Európe roku 2009 (v 1000 \$)

Príloha č.3: Tabuľka č. 4: Vývoj indexu zamestnanosti v poľnohospodárstve krajinách Európy od roku 1980 po rok 2009

Príloha č. 4: Grafy č.1 a č.2: Indexy zamestnanosti v poľnohospodárstve Európy

Príloha č. 5: Mapa č.1 a mapa č.2: index zamestnanosti v poľnohospodárstve na Slovensku

Príloha č. 6: Mapa č. 3: Relatívna zamestnanosť v poľnohospodárstve na Slovensku v roku 2009

Príloha č. 7: Mapa č. 4: Rozmiestnenie typov vývoja zamestnanosti v poľnohospodárstve Európy

ÚVOD

V mojej bakalárskej práci som sa rozhodol bližšie pozrieť na tematiku poľnohospodárstva, ale viac zo strany humánneho hľadiska ako fyzicko-geografického. To znamená, že popri inom sa budem snažiť zhodnotiť hlavne počet pracujúcich v tejto oblasti, vývoj ich počtu, a súčasné trendy doma aj v Európe. Na základe médiami prezentovaného úpadku poľnohospodárstva bolo zaujímavé takúto tému spracovávať a nakoniec sa na celú vec pozrieť s akým takým vlastným pohľadom. Pri tvorbe práce som využíval viacero zdrojov, pričom niektorí autori písali viac ekonomicky či fyzicko-geograficky zamerané práce, ktoré som nemal možnosť plno využiť, no ktoré mi aj tak pomohli viac pochopiť a vžiť sa do danej problematiky vývoja zamestnanosti v poľnohospodárstve. Určite si nedávam za cieľ túto problematiku vyriešiť, ale snažil som sa na ňu upozorniť touto bakalárskou prácou, zodpovedajúcou normám a pokynom pre ňu danými.

Keďže hlavná téma v mojej bakalárskej práci je zamestnanosť, konkrétne v odvetví poľnohospodárstva, nechcel som ju spracovávať iba na úrovni istej sumarizácie, resp. spísania údajov, ale chcel som ju rozobrať aj na základe istého vývoja za určité obdobie, a porovnaní oblastí medzi sebou. Z tohto hľadiska teda si teda môžem stanoviť za hlavné ciele nasledovné: Vyčleniť regióny v Európe ktoré sa svojím vývojom a charakterom poľnohospodárstva vyvíjali rovnako, alebo veľmi podobne. Taktiež sa pokúsiť sa objasniť nárast a pokles zamestnanosti v poľnohospodárstve, a to z obdobia minulého i súčasného v daných regiónoch, ako aj dané rozdiely medzi nimi a zanalyzovať a vysvetliť takýto vývoj na Slovensku a porovnať ho s okolitými krajinami Európy a EÚ. Okrem týchto troch základných cieľov by som chcel poukázať na nejaké o niečo menej významné skutočnosti, resp. teórie, ale aj také fakty ako napríklad zosumarizovanie štatistík, objasnenie rôznych typizácií poľnohospodárstva, poukázať na eventuality z ekonomických rozdielov, atď.

1. Metodika práce a definície pojmov

V práci som vychádzal najmä zo štatistických údajov, pričom na ich získanie som musel často navštevovať www stránku štatistického úradu Slovenskej Republiky. Ostatné štatistické úrady ponúkali pre moje potreby veľmi málo informácií, a tak som sa, najmä pre zostavenie európskych štatistík, spoliehajú najmä na štatistiku FAOSTATu, ktorá sa podľa mnou získaných skúseností javí ako najkompletnejšia z informačného aj historického hľadiska. Môj prínos v tejto práci bol aj ten, že som na základe získaných údajov rozdelil európske krajiny do rôznych typov, pričom pre jednoduchšie si predstavenie danej situácie a vývoja som z konkrétnych rozdelení vytvoril aj mapy, resp. grafy. Tie boli tvorené v na to určenom mapovom programe, konkrétne v verzii Mapinfo Profesional. Aby sa dali porovnávať jednotlivé štáty, od seba značne veľkostne a počtom obyvateľov odlišné, zvolil som prácu s danými indexmi, napr. index počtu zamestnaných v poľnohospodárstve v porovnaní s celkovým ekonomicky aktívnym obyvateľstvom a podobne.

EAO – ekonomicky aktívne obyvateľstvo, počet všetkých pracujúcich obyvateľov danej krajiny, podieľajúcich sa ekonomickej aktivite štátu.

EUROSTAT – Je štatistický úrad Európskej únie. Jeho úlohou je zásobovanie členských krajín Európskej únie rôznymi štatistikami na medzinárodnej úrovni, a umožňovať ich porovnanie. Sídlí v Luxemburgu, hlavnom meste Luxemburska. Každý rok vydáva výročné správy o zmenách v rôznych hospodárskych oblastiach Európskej Únie.

FAO – Food and Agriculture Organization of the United Nations (Potravínová a poľnohospodárska organizácia Spojených Národov). Celosvetová organizácia bojujúca proti hladu v rozvojových krajinách, ktorá taktiež slúži ako zdroj informácií a celosvetových štatistík.

Družstevníctvo – súhrn ekonomických a mimoeconomických činností družstiev a družstevných organizácií, vrátane družstevných teórií a družstevnej politiky. Družstvo je dobrovoľnou organizáciou, založenou na rozvíjaní spoločnej kolektívnej činnosti, najmä v ekonomickej oblasti, v prospech celku, a tým v prospech každého člena.

2. TYPIZÁCIA POĽNOHOSPODÁRSTVA SVETA A EURÓPY

V tejto časti by som sa chcel bližšie pozrieť na rozdelenie poľnohospodárstva podľa rôznych zdrojov, a neskôr hlavne zo sociálno-ekonomického hľadiska, pričom sa táto kapitola nezameriava len na typizáciu, ale aj vývoj a to nie len v Európe či sveta, ale aj v rámci územia Slovenskej Republiky.

2.1 Poľnohospodárske systémy sveta podľa Davida B. Grigga

David B. GRIGG je známy svetový autor, zaoberajúci sa problematikou poľnohospodárstva, o ktorej napísal viacero kníh, V jednej z nich, konkrétne v knihe *Agricultural Systems of the World - Poľnohospodárske systémy sveta* z roku 1974, vyčlenil 9 rôznych typov, respektíve majoritných systémov, ktoré sú prinajmenšom medzinárodne rešpektované. Sú to nasledovné (v zátvorke je zadaný voľný slovenský preklad, podľa doc. RNDr. Peter Spišiaka, CSc., 2007):

1. Shifting agriculture (striedavé poľnohospodárstvo)
2. Wet-rice cultivation in Asia (zavlažované ryžové hospodárstvo Ázie)
3. Pastoral nomadism (nomádske pastierstvo)
4. Mediterranean agriculture (stredozemné poľnohospodárstvo)
5. Mixed farming in western Europe and North America (zmiešané obrábanie pôdy v západnej Európe a Severnej Amerike)
6. Dayriing (mliečne hospodárstvo)
7. The plantation system (plantážnictvo)
8. Ranching (rančerstvo)
9. Large-scale grain production (veľkoplošná obilná produkcia)

Každý tento systém má svoje špecifické znaky a typické oblasti, kde je preferovaný, a preto by som sa chcel bližšie pozrieť na každý z nich.

Striedavé poľnohospodárstvo je jedno z primitívnejších typov hospodárstva, pričom na celý proces stačí mať sekeru alebo podobný nástroj a oheň. Roľník si vyberie nejaký kúsok lesa, kde vykľúči hlavne odolnejšie a väčšie rastlinstvo, ktorého zbytky na zemi spolu s podhubím a trávou vypáli. Asi najťažšia práca pozostáva z poorania takejto pôdy, lebo na väčšine takýchto polí sa nedá, resp. nepoužíva pluh, ale len drevené paličky a podobne. Na takto získanej pôde pestovateľ voľne vysádza semená druhov, ktoré chce

využívať. Na poli roľník vysádza rastliny ešte ďalší rok či dva, pričom potom si na kultiváciu vyberie ďalší kúsok lesa a starý nechá opäť zarásť pôvodnou vegetáciou, aby sa zregenerovala o oživila pôda, na ktorú by sa mohol o niekoľko rokov vrátiť. Z tohto „návodu“ je zrejmé, že takýto typ poľnohospodárstva patrí skorej do minulosti, lebo ako píše pán GRIGG (1974): „*Shifting cultivation is was once characteristic with low population density and thus an abundance of land*“¹, čiže takéto poľnohospodárstvo mohlo byť iba v málo zaľudnených oblastiach, s dostatkom lesov, a taktiež v krajinách s málo rozvinutým vlastníckym právom či právnym systémom, kde je možné aby si poľnohospodár vypálil niekedy aj pol hektára lesa bez toho, aby mal z toho nejaké následky alebo bol trestne stíhaný. Aj napriek tomuto sa aj dneska vyskytujú vo svete oblasti, kde sa takýto systém poľnohospodárstva praktizuje naďalej, pričom sa od seba odlišujú len niektorými formami realizácie, pričom princíp ostáva rovnaký.

Klasické zavlažované ryžové poľnohospodárstvo je pre bežného Európana jeden zo symbolov Ázie. Priebeh pestovania ryže je zrejmý, a v niektorých oblastiach aj rovnaký ako pred stovkami rokov. Kolektív roľníkov obrába trvalo zavlažované polia, s hladinou vody približne od 10 – 20 cm, záleží od druhu tejto komodity, pričom v niektorých prípadoch môžu zberať úrodu až 3 krát ročne. Najväčšiu produkciu samozrejme dneska dosahuje a bude dosahovať Čína, avšak v 50-tych a 60-tych rokoch minulého storočia sa len v niektorých svojich častiach dokázala vyrovnáť Japonsku, a to vo vyprodukovanom počte na hektár. Japonci používali takmer 10 násobne viac chemických postrekov a hnojív, zvyšujúcich produkciu, a tak niet divu že podľa štatistík FAOSTATu dosahovali v roku 1961 na 8 krát menšej obrábanej ploche iba o 3,5 menšiu produkciu. V dnešnej dobe sa Čína vďaka svojmu obrovskému hospodárskemu rastu dokázala posilniť aj v tejto oblasti, pričom si takto nadobro upevnila svoje prvenstvo v produkcii tejto potraviny. Samozrejme, takýto poľnohospodársky typ sa vyskytuje aj v iných oblastiach Ázie, ako napríklad v Indii, Vietname či Kórei, kde má jej pestovanie rovnako silnú tradíciu.

Ďalším systémom je pastierskeho nomádstvo. Môžeme ho nachádzať v troch väčších oblastiach na Zemi. V Saharskej, kde žilo v 70-tych rokoch približne 3 000 000 kočovných pastierov, arabskej kde ich stále prežíva okolo 5 000 000 a v oblasti mongolských stepí, kde ich ostalo približne 6 000 000. Avšak pastierske nomádstvo, tak ako vyzeralo voľakedy, dnes už takmer vymizlo. Po celom svete je ich bolo v 70-tych rokoch okolo 15 000 000 (dnes už pravdepodobne ešte menej), čo je iba zlomok

¹ GRIGG, D.B. *Agricultural Systems of the World*, 1974. str. 58

z pôvodného počtu nomádov. Zásluhy na tom majú aj komunistické vlády Mongolska a Číny, ktoré chceli stáda nomádskeho dobytku zoštátniť a prinútiť tak kočovníkov usadiť sa, prevádzkovať skorej rančovníctvo, a nakoniec sa úplne udomáčniť. Mnoho kmeňov však odolalo a žije kočovníckym životom dodnes. Vo všeobecnosti tak môžeme rozdeliť nomádske kmene na dve skupiny. Na tzv. „pravých“ nomádov, ktorý nepraktizujú žiadne formy rastlinného poľnohospodárstva a tzv. polovičných ktorý už aj nejaké plodiny pestujú, a tak ostávajú na jednom mieste aj 2 roky. Na rozdiel od nich, pravý nomádi menia lokality aj 2 či 3 krát za rok. Kočovní pastieri sa logicky riadia podľa potrieb vlastného dobytku, ktorý je ich hlavným zdrojom potravy.

Nasledujúci systém sa označuje ako stredozemné poľnohospodárstvo. *„Stredozemné poľnohospodárstvo je typ prevládajúci v oblastiach obklopujúcich Stredozemné more, ktoré majú mierne, vlhké zimy a horúce, suché letá, ale taktiež v ďalších oblastiach s rovnakou klímou“*². Medzi tie ďalšie môžeme jednoznačne zaradiť napríklad oblasti v južnej a západnej Austrálii, strednom Čile, ale aj oblasť Kalifornie či Floridy. Priaznivé prírodné podmienky umožňujú pestovanie širokej škály poľnohospodárskych a citrusových plodín, čo odsunulo živočíšnu výrobu až tak, že sa stala pre hospodárstvo týchto oblastí nepodstatná. Môžeme tu nachádzať stáda oviec či kôz, avšak väčší hovädzí dobytok minimálne. Oblasť sa od seba však líšia ekonomickým využitím produktov, ktoré vypěstujú. Zatiaľ čo roľník z prímorských oblastí Turecka, ktoré ešte nie sú využívané na cestovný ruch, alebo stredného Chile väčšinu vypěstovanej hmoty využije na obživu seba a svojej rodiny, vyspelé mediteránne oblasti južnej Európy alebo USA produkujú takéto plodiny aj pre vývoz do zahraničia. Zjavne za to môže kvalitnejší systém pestovania spolu s lepšou materiálo-technickou základňou v týchto vyspelejších krajinách, čo je však výsledok nutných investícií do tohto odvetvia.

Zmiešané obrábanie pôdy v západnej a severnej Amerike je z väčšej časti machinizerované a chemicky podporované poľnohospodárstvo v trhovom systéme západnej, severnej a dnes už aj centrálnej Európy, Japonska, niektorých oblastiach vyspelej Severnej Ameriky, v menšom už aj v Južnej Amerike a juho-centrálnej Austrálii. Technické vybavenie umožňuje vysádzať aj plodiny, ktoré by sa v daných oblastiach za normálnych podmienkach nevyskytovali, pričom veľký dôraz sa dáva aj na riadený chov veľkého dobytku, hydiny či ošípaných. Veľmi dobre tento spôsob charakterizuje aj

² GRIGG, D.B. Agricultural Systems of the World, 1974. str. 123 , voľný preklad

nasledujúca citácia, ktorá hovorí že „*Európske farmárstvo je tak spôsob života, ako aj forma zárobku*“.³

Vcelku špecifický systém hospodárstva je mliečne hospodárstvo. Je čisto zamerané len na produkciu mlieka a mliečnych produktov. Voľakedy táto produkcia, najmä v európskych krajinách, nezriedka presahovala až 1/3 celkovej poľnohospodárskej výroby krajiny. Momentálne sa spotreba mlieka postupne znižuje, a mení sa aj celková štruktúra tohto odvetvia. Kým voľakedy sa k čerstvému mlieku dostalo iba obyvateľstvo v blízkosti fariem a ďalej sa obchodovalo iba s mliečnymi výrobkami ako syr a maslo, vyrábanými priamo mliekarom na farme, dnes má každý tento produkt vlastné výrobné. Avšak, ako hovorí autor: „*aj napriek tomu že väčšina farmárov v mliekarenských regiónoch produkuje iba mlieko, mliečne hospodárstvo (dayriing) je mnohokrát kombinované s ostatnými závodmi na rovnakej farme*“⁴. Preto netreba brať mliečne hospodárstvo iba ako nejakú stajňu kde sa vo veľkom odoberá kravám mlieko, ale ako širší komplex procesov a poľnohospodárskych činností, ktoré sa navzájom podporujú a zjednodušujú tak svoju výrobu. Takýmto spôsobom to prináša farmárom väčší zisk, ktorý zahŕňa napríklad aj ušetrené financie na doprave, pracovníkoch a pod..

Z histórie veľmi známy systém poľnohospodárstva je plantážnictvo, neslávne spojené s otrokárstvom a koloniálnymi systémami, aj keď je nutné povedať, že takýto druh poľnohospodárstva bol v daných regiónoch vykonávaný domorodým obyvateľstvom oveľa skorej pred príchodom Európanov. Keďže sa takýmto pestovaním získavali hlavne suroviny typu kakao, káva, cukrová trstina, čaj či banány, hovoríme teda o veľmi teplých a vlhkých obradníkových lokalitách, hlavne v latinskej Amerike, najjužnejších častiach tej Severnej, ale aj v teplejších oblastiach Juhovýchodnej Ázie. Aj keď sa už práca otrokov zrušila, a niektoré vybavenie od tej doby zmodernizovalo, stále ostalo to, že väčšina ziskov z úrody ide na kontá veľkých spoločností, dodávajúcich tieto komodity na “západný“ trh, a aj keď export takýchto produktov kryje veľké percentá z celkového vývozu niektorých krajín, priamo pracujúci plantážnici dostávajú za svoju ťažkú prácu len nepatrné mzdy.

Rančovníctvo je vďaka médiám verejne známy systém, o ktorom však majú mnohí ľudia mylné predstavy. Mohlo to však zapríčiniť aj to, že v každej oblasti kde sa takýto druh hospodárstva vyskytuje (nachádzame ho v Spojených štátoch, Mexiku, Južnej Amerike, Austrálii, Novom Zélande ale aj v Európe) má mierne inšie špecifiká či pôvod, no v neposlednom rade aj veľkostnú štruktúru takýchto fariem (rančov). Vo väčšine je

³ GRIGG, D.B. *Agricultural Systems of the World*, 1974. str. 153 , voľný preklad

⁴ GRIGG, D.B. *Agricultural Systems of the World*, 1974. str. 190 , voľný preklad

však rovnaké to, že sa zaoberá chovom oviec, najmä pre vlnu či väčšieho hovädzieho dobytku pre mäso, avšak môžeme natrafiť aj na chov koní či iných, pre dané oblasti typických zvierat. Je však dôležité povedať, že takíto farmári neostali len pri živočíšnej výrobe, ale aj pri pestovaní krmovín pre svoje stáda, ktorými ich môžu dokrmovať napríklad aj pri nepriaznivých prírodných podmienkach. V rančerstve sa tak vyskytujú aj prvky pastierskeho nomádstva či zmiešané obrábanie pôdy. V dnešnej dobe už nachádzame, hlavne v Spojených Štátoch nadrozmerné farmy, disponujúce niekoľko tisícmi hektármi plochy, kde sa o veľké stáda stará mnoho zamestnancov, pričom jeden alebo viacero majiteľov iba udržuje zisky a o typický rančerský život príliš veľký záujem nejaví. Aj keď sa takýto systém vo svojom americkom prevedení dostáva aj na Slovensko, za typický rančovnícky systém u nás by sa mali skorej považovať klasické salaše a bačovnia, keďže táto forma má v rámci našich prírodných podmienok s rančovníctvom ozaj veľa spoločných črt.

Posledným typom je veľkoplošná obilná produkcia. Za príčiny jej vzniku môžeme s určitosťou považovať rast populácie sveta a potreby jej nakŕmenia. Samozrejme, takáto hromadná produkcia by bez technologického pokroku v 19. a prvej polovici 20. storočia nebola možná, čo doteraz indukuje značná mechanizácia tohto typu. Ako je už v názve naznačené, zaberá obrovské plochy, pričom najväčšie oblasti môžeme nájsť v centrálnej a východnej časti USA, a východnej časti Ruska spolu s krajinami bývalého Sovietskeho Zväzu. Hovorí sa im aj obilnice sveta. Menšie územia ako spomínané dve, s podobnými znakmi veľkoplošnej obilnej produkcie nachádzame ešte v Argentíne, Kanade, Austrálii či Číne, ktoré však nedosahujú také kapacity ako v USA a Rusku.

2.2 Typizácia poľnohospodárstva podľa komisie IGU

International Geographical Union (IGU) Commission on Agricultural Typology, teda Komisia Medzinárodnej Geografickej Únie pre poľnohospodársku typológiu bola založená na regionálnom kongrese IGU v Maďarsku v roku 1971, z dôvodu potreby istej ucelenej formy a určenia pravidiel či kritérií používaných pri určovaní typov poľnohospodárstva. Komisia si tak určila dva základné ciele: *„prvý, vysvetliť princípy a kritériá, a objaviť techniky a metódy identifikovania typov poľnohospodárstva; a druhý, klasifikovať tieto typy spolu s ich transformáciami, aby sme vedeli rozoznať zmeny v organizácii poľnohospodárstva a následne ich vedeli aplikovať v inteligentnom*

plánovaní a ďalšom poľnohospodárskom vývoji.“⁵ Istá takáto schéma bola prezentovaná už na nasledujúcej konferencii v Kanade, ktorá bola však v roku 1975, na piatom mítingu komisie ešte vylepšená. Na siedmej diskusii komisie, ktorá sa konala vo francúzskom Fontenay-aux-Roses bolo ustanovené prvé základné rozdelenie poľnohospodárskych typov sveta touto komisiou a už o rok nato v Odese boli prezentované výsledky aplikácie tejto schémy rôznymi krajinami. Autori SINGH a DILTON (2004) uvádzajú že pre pochopenie schémy typizácie poľnohospodárstva IGU a pri klasifikácii treba počítat' s nasledovnými faktormi:

- *Poľnohospodárstvo nie je jednoduchý proces, ale komplex vzájomne závislých fenoménov, vzniknutých v odlišných prírodných podmienkach.*
- *Typológia poľnohospodárstva má systematický charakter, typy sú definované ako výsledky vzájomných vzťahov rôznych súčastí poľnohospodárstva, ako napríklad sociálnej, funkčnej, produktívnej či štrukturálnej zložky.*
- *Idea typov poľnohospodárstva by mala mať hierarchický charakter, pretože veľkosť dosahu týchto typov je rôzna. Od individuálnych fariem, cez administratívne jednotky ako napríklad obce, až po agrikultúry globálneho významu.*
- *Koncept poľnohospodárskych typov má dynamický charakter. So zmenou externých vplyvov na určité typy sa menia aj špecifické vlastnosti typov. Eventuálne, najstaršie typy môžu zanikať a naopak, tie novovzniknuté expandovať do ďalších oblastí.*
- *Nakoniec, aby boli typologické štúdiá efektívne a porovnateľné, treba dbať na všetky aspekty a rozdiely poľnohospodárstva na danom území, a to čo najkomplexnejšie.⁶*

SPIŠIAK (2007) na základe kritérií komisie IGU špecifikoval štyri základné typy poľnohospodárstva vo svete, pričom každé má svoje špecifické vlastnosti a subtypy. Jedná sa o nasledovné:

- Tradičné poľnohospodárstvo
- Poľnohospodárstvo s vyspelým trhovým hospodárstvom
- Poľnohospodárstvo s centrálnym plánovaním
- Poľnohospodárstvo s prechodom na trhovú ekonomiku

⁵ SINGH, J. – DHILLON, S.S. Agricultural geography, 2004. str. 305 – 306, voľný preklad

⁶ SINGH, J. – DHILLON, S.S. Agricultural geography, 2004. str. 306. voľný preklad

Ako bolo povedané, každý z týchto typov sa ďalej delí na ďalšie subtypy, pričom autor pri ich rozdeľovaní dbá na spoločenské, organizačné, technické ale zároveň aj prírodné podmienky v závislosti od typu poľnohospodárstva. Dôležitá je aj súvislosť týchto podmienok s lokalizáciou v rámci svetových regiónov.

2.2.1 Tradičné

Ide o najprimitívnejší, respektíve najjednoduchší typ, kde nie je hlavným dôvodom tejto činnosti tvorba určitého zisku, ale hlavne obživa v tomto systéme aktívnych roľníkov a ich rodín, poprípade prínos surovín do určitej formy výmenného obchodu. Ide o typ, v ktorom je využívaná skorej fyzická sila jednotlivca, pretože istá forma technickej vybavenosti nie je v daných regiónoch ešte natoľko využívaná (taktiež sa dá povedať, že by bola pre takto činných roľníkov finančne náročná, alebo by v takýchto druhoch poľnohospodárstva ani nebola využitia možná). Pri tradičnom poľnohospodárstve boli vymedzené nasledovné subtypy:

- Poľnohospodárstvo horúcich oblastí (stredná Afrika, pralesy Indonézie, India)
- Tradičné stredomorské poľnohospodárstvo v oblasti Blízkeho východu a severnej Afriky
- Tradičné závlahové poľnohospodárstvo južnej a východnej Ázie
- Závlahové hospodárstvo Blízkeho východu
- Nomádske hospodárstvo suchých oblastí stepí, saván a polopúští
- Polárne nomádstvo

Významný prvok takéhoto rozdelenia je viditeľný napríklad v posledných dvoch subtypoch. Aj keď ide o rovnaký proces nadobúdania obživy (nomádstvo), je nutné ho rozdeľovať z dôvodu rozdielných geografických podmienok či živočíšnych druhov hospodárskych zvierat, ktoré na seba viažu mierne odlišné črty správania sa. Opak je ale napríklad u oblasti Blízkeho východu, kde sa síce jedná o jeden rovnaký región, ale bolo nutné poľnohospodárstvo (tradičné stredomorské a závlahové) od seba kategoricky odlíšiť.

2.2.2 Vyspelé trhové

Zatiaľ čo v tradičnom poľnohospodárstve boli podtypy členené najmä na základe svojich prírodných a spoločenských podmienok, pre vyspelé trhové poľnohospodárstvo je dôležitá (aj keď nemožno absolútne vylúčiť rozdielny spôsob pestovania v daných subtypoch) hlavne rozdielnosť z hľadiska organizácie svojej hospodárskej činnosti či

stupňa kontroly prírodného prostredia. Významný fakt je, že na rozdiel od tradičného, väčšinová časť tohto typu je určená pre zábery trhu, tvorby následného zisku a odmeny pracovníkov a farmárov vo forme finančného kapitálu a nie prvotných produktov. Z tohto dôvodu bolo vyspelé trhové rozdelené len do piatich najväčších foriem:

- Severoamerické trhové špecializované poľnohospodárstvo
- Novodobý výpas dobytky
- Zmiešané poľnohospodárstvo západnej a strednej Európy
- Juhoeurópsky typ s hlavnou orientáciou na rastlinnú výrobu.
- Plantážnické poľnohospodárstvo

Ako môžeme vidieť, ani v tomto type sa jednotlivé subtypy v rámci jedného regiónu nemusia navzájom vylučovať. Pekný príklad je napríklad severoamerické trhové špecializované poľnohospodárstvo a novodobý výpas dobytky. Obe môžeme nájsť v rozsiahlych poľnohospodárskych oblastiach USA (aj keď istý posun v rámci zemepisnej šírky je badateľný), no líšia sa od seba napríklad veľkosťami fariem, formou vlastníctva týchto fariem a pod. Zaujímavé je, že všetky až na posledné plantážnické poľnohospodárstvo sa vyznačujú veľkou mierou mechanizácie spracovávanía a výroby. Tu sa nám môže naskytnúť otázka, či by takýto technicky “jednoduchší” subtyp, akým plantážnictvo je, nemal byť zaradení skôr do klasického trhového poľnohospodárstva, ale opak je pravdou. Takto vypestované plodiny (najmä bavlník, podzemnica olejná, kakaovník, kávovník či cukrová trstina) sú určené najmä na export, a plantážnici za vykonanú prácu dostávajú tak ako v iných trhových subtypoch zaplatené, aj keď ide o logicky menšie sumy ako v ostatných, severoamerických a európskych regiónoch.

2.2.3. S centrálnym plánovaním

Typ, ktorý je úzko spätý aj s našimi, Slovenskými dejinami. V dnešnej dobe zaberá síce už len niekoľko krajín ako napríklad KĽDR či Kuba, avšak v 2. polovici minulého storočia bol značne rozšírený. Poľnohospodárstvo (ale taktiež aj priemysel, spoločnosť..) s centrálnym plánovaním sa vyskytovalo v strednej a celej Východnej Európe, taktiež v niektorých nezanedbateľných východoázijských či latinskoamerických krajinách. V podstate sa však od niektorých veľkoplošných trhových subtypov moc nelíši. Taktiež väčšina typov vyspelého trhového poľnohospodárstva môže byť značne mašinerizované, zameriavať sa na rovnaké plodiny či poľnohospodárske podniky môžu obhospodarovať rovnako veľké plochy, avšak základné črty centrálného plánovania ako

prezamestnanosť, hlavným či jediným vlastníkom je štát, produkcia tovarov sa „orientuje výlučne na domáci trh a tendencie štátu sú potravinová sebestačnosť za každú cenu“⁷ v žiadnom prípade neumožňujú aby boli tieto dva druhy udávané v rovnakom poľnohospodárstva type. Dodám, že u tohto konkrétneho typu neboli vyčlenené žiadne ďalšie subtypy.

2.2.4 S prechodom na trhovú ekonomiku

Aj tento subtyp je úzko spojený s históriou Slovenska, ba dá sa povedať že isté črty sa prechovávajú dodnes. Dôležitý faktor v tomto systéme je práve ten prechod medzi predchádzajúcimi dvomi typmi. Po páde komunizmu sa samozrejme hospodárstva daných krajín začali orientovať a preberať znaky hospodárstva vyspelejšej západnej Európy, čo však nie je proces jednoduchý, nedá sa vykonať z dňa na deň, a tak je logický vznik takéhoto prechodného poľnohospodárskeho typu. Delí sa na dva subtypy, dá sa povedať že aj podľa toho, ako sa konkrétne krajiny vysporiadali s transformáciou na západný trh. Ide teda o:

- Poľnohospodárstvo bývalých krajín Sovietskeho zväzu
- Poľnohospodárstvo krajín strednej a juhovýchodnej Európy

Je zrejmé, že v druhom subtype sa s takýmito zmenami vyrovnávali lepšie (čo je logicky dané aj bližšou vzdialenosťou od západoeurópskych krajín) a v tých najvyspelejších z nich, ako sú napríklad Česko, Maďarsko a aj Slovensko sa dá hovoriť už len o nejakých prebytkoch poľnohospodárstva s centrálnym plánovaním, aj keď treba povedať že na úplné zmazanie rozdielov medzi západnou Európou a týmito krajinami centrálnej bude treba ešte dlhotrvajúci čas.

2.3 Porovnanie typizácií poľnohospodárstva

Ako môžeme vidieť, aj v jednej, aj v druhej typizácii sme mohli identifikovať rovnaké typy poľnohospodárstva (nomádske, plantážnické...), avšak zatiaľ čo D.B. GRIGG (1974) tieto typy radil do samostatných kategórií, SPIŠIAK (2007) podľa komisie IGU vyčlenil podstatne menej typov, a tieto spoločné druhy poľnohospodárstva zaraďoval až pod ne. Jasne sa dá analyzovať, že zatiaľ čo pre GRIGGa (1974) boli podstatnejšie pestovateľské praktiky a regióny ich výskytu, pre komisiu IGU bol tento hlavný prvok naopak forma organizácie výrobných podnikov a následné použitie produktu, či už pre

⁷ SPIŠIAK, P. Základy geografie poľnohospodárstva a lesného hospodárstva, 2007. str. 80

vlastnú potrebu alebo pre potreby trhu. Samozrejme že takáto konfrontácia je nie je adekvátne, pretože obaja autori spomínali miesta výskytu, typy pestovaných rastlín či vyššie menované, avšak kvôli rozdielnej dôležitosti faktorov v rámci vplyvu na rozdelenie typov musím povedať, že typizácia podľa SPIŠIAKA (2007) a komisie IGU je výrazne komplexnejšia a hlavne lepšie aplikovateľná aj na dnešné obdobia. Význam druhej preberanej typizácie je aj v tom, že nemieša dokopy rôzne politické systémy či formy vlády, zatiaľ čo D.B. GRIGG (1974) na toto ohľad neberie a napríklad pri veľkoplošnej obilnej produkcii v jednom type spája oblasti Spojených Štátov a Sovietskeho Ruska, ktorí boli v čase napísania jeho práce (1974) dokonca v konflikte (tzv. Studená vojna). Samozrejme, pri aplikovaní GRIGGovho rozdelenia do dnešného stavu tento problém odpadá, avšak odlišná organizačná štruktúra a rozdiely spôsobené následkami centrálného plánovania v Rusku sa nedajú nebrať v úvahu. Pri mojom rozdeľovaní oblastí Európy v časti č. 4 sa preto budem určite odvolávať a riadiť komisiou IGU a rozdelením, ktoré vypracoval pán SPIŠIAK (2007), pretože sa mi zdá v rámci potrieb tejto práce oveľa vhodnejšie a aktuálnejšie.

2.4 Európske poľnohospodárstvo pred a po roku 1989

Ako vieme, prvé poľnohospodárstvo vznikalo v oblasti blízkeho východu, už v období doby kamennej. Na európske územie sa po súši dostalo cez Malú Áziu, pričom najprv obsadzovalo Balkán, a neskôr aj ďalšie, severnejšie teritória. Môžeme povedať, že od týchto čias až po priemyselnú revolúciu v 2. polovici 18. a začiatok 19. storočia malo poľnohospodárstvo najzásadnejší vplyv na spoločnosť a jej prežitie, pričom sa tejto činnosti venovala väčšina populácie. Samozrejme, jeho vznik nebol jednoduchý a priamy, predchádzal mu dlhodobý prechod od kultúr zberačov, avšak tento vývin sa dial už v spomínanej oblasti blízkeho východu a na európsky kontinent bol už pravdepodobne prinesený v rámci vedomostí migrujúcich kmeňov. Vo svete sa neskôr začal rozširovať kopaničiarsky typ poľnohospodárstva (s vegetatívnym rozmnožovaním rastlín) až po semenárske poľnohospodárstvo, rozmnožovaného pomocou semien rastlín, a vyskytujúceho sa na okrajoch výskytu staršieho kopaničiarskeho. Európska oblasť nebola v tomto vývoji odlišná. Základ bol vo vyklčovaní lesov, pričom na ich miestach vznikali užitočnejšie lúky a pasienky. Spočiatku sa na nich, ako píše SPIŠIAK (2007) „*pestovala pšenica, jačmeň, v ktorých sa ako burina vyskytovali raž a ovos. Postupne sa poľnohospodárstvo rozšírilo do chladnejších a vlhších oblastí severnej Európy s menej kvalitnými pôdami. V nedokonale vytriedenom sadive pšenice a jačmeňa sa početnejším*

stala raž a ovos, ktoré sa neskoršie stali hlavnými obilninami. V dôsledku tohto vývoja vznikol západne od ruských stepí a severne od Álp osobitný typ zmiešaného poľnohospodárstva.“⁸ Tento typ trval v Európe prakticky nezmenený od 1. tisícročia p.n.l. až do “industriálneho“ 18.ého storočia, menili sa len spoločenské formácie v ktorých bolo praktizované. Za tie tisícročia má z historického hľadiska určite najväčší vplyv stredovek a feudalizmus, kde poľnohospodárstvo stále ostáva prvotným odvetvím hospodárstva, aj napriek rozvoju remesiel a miest. „Panovník zároveň ako najvyšší vlastník pozemkového fondu dával určité oblasti svojim vazalom ako léna, ktoré im zaistovali ich životné potreby“.⁹ Bežný ľud zas dostával pôdu od vazalov, za čo odvádza dane v podobe vypestovaných plodín či produktov, ale aj vo forme práce na zemepánovom poli. Pre bežných roľníkov to nebola ľahká doba. Pri neúrodných rokoch poľnohospodári ledva užívali svoje rodiny, nestíhali platiť daňové požiadavky, čo samozrejme viedlo k zadlžovaniu vazalom, a následným telesným trestom či odobratiam pôdy. Takmer za celé toto obdobie bolo využívané tzv. trojpoľné hospodárstvo, respektíve trojpoľný systém obrábania pôdy, ktorý už v rannom stredoveku vystriedal menej účinný dvojpoľný systém. Pri trojpoľnom systéme bolo, ako už indukuje pomenovanie, pole rozdelené na tri časti. Jedna sa osiela na jar, takzvanou jarinou, druhá bola osievaná oziminou na jeseň, no a tretia sa nechala na pokoji. Tá bola nazývaná úhor, kvôli čomu sa takýto typ v niektorých literatúrach nazýva aj úhorové hospodárstvo. Na budúci rok sa tieto časti vymenili, teda na nepoužívanej časti bola vysadená jarina, minuloročná jarina zase na jeseň no a ozimina sa zasa použila ako úhor. Neosadené časti polí taktiež slúžili na pasenie dobytku či oviec, čiže úžitok obyvateľstvu poskytovali aj takýmto spôsobom. Výhodou tohto systému bolo, že síce „neumožnil vytvorenie väčšieho množstva voľných prebytkov potravín, ale zároveň zaistoval trvalú prirodzenú úrodnosť pôd. Proti predchádzajúcim sústavám hospodárenia zaistovala úhorová sústava produkciu väčšieho množstva potravín.“¹⁰ Treba tiež dodať, že existovalo veľké množstvo druhov takéhoto systému, ktoré záviseli od prírodných podmienok. Niekde bola živočíšna výroba uprednostňovaná viac, inde menej. Zmena vo vnímaní a praktizovaní poľnohospodárstva nastáva pri priemyselnej revolúcii. Ako bolo povedané, do popredia sa dostáva priemysel, pracovné sily sa presúvajú do tohto prostredia a nastáva silná mechanizácia a industrializácia všetkých odvetví, pričom poľnohospodárstvo nie je výnimka. Samozrejme, isté zlepšenie techník či nástrojov

⁸ SPIŠIAK, P. Základy geografie poľnohospodárstva a lesného hospodárstva, 2007. str. 21

⁹ GURŇÁK, D. – BLAŽÍK, T – LAUKO, V. Úvod do politickej geografie, geopolitiky a regionálnej geografie, 2007. str. 51

¹⁰ SPIŠIAK, P. Základy geografie poľnohospodárstva a lesného hospodárstva, 2007. str. 24

nastáva ešte pred priemyselnou revolúciou, ale to je indukované miernym rastom počtu obyvateľstva alebo privezením nových plodín z kolónií. Tieto zmeny však nemajú až taký zásadný vplyv na spoločnosť a chápanie „potreby“ poľnohospodárstva, ako tomu bolo po priemyselnej revolúcii, kedy ako už bolo povedané, bolo poľnohospodárstvo odsunuté do ústrania. Výroba a produkcia v mnohých vyspelejších častiach Európy zasiahnutých industrializáciou zmanufaktúrnela, teda statky sa zväčšovali, boli lepšie organizované, čo prispievalo k väčšej produkcii pri vynaložení menšieho výkonu, a čo bola z dôvodu migrácie ľudí z vidieka do miest aj dá sa povedať nutnosť. Po páde koloniálnych mocností po 1. svetovej vojne sa začal naplno prejavovať kapitalizmus či obchodné vzťahy medzi krajinami. Aj z dôvodov potreby zabezpečiť dostatok potravín práve kvôli stratám obrovských koloniálnych území, respektíve z dôvodu vojnovnej devastácie územia, alebo z istého využitia potenciálu obchodovania s komoditami. Západné krajiny si uvedomili, že tak ako pri iných druhoch tovaru, aj niektoré plodiny či hospodárske zvieratá dokážu dovážať lacnejšie ako by tomu bolo pri investovaní do ich produkcie na vlastnom území. Všetko má však svoje dobré a zlé stránky, a ako píše pán SPIŠIAK (2007), v kapitalistickom poľnohospodárstve *„nastupuje striedanie plodín a celkovo intenzívnejšie využívanie pôdy s rozvojom špecializácie poľnohospodárskych podnikov. Podnik sa špecializuje na výrobu jedného, maximálne dvoch trhových produktov. Celé oblasti a dokonca celé krajiny sa špecializujú na jeden, dva hlavné produkty, ktoré sa dodávajú ako na národné, tak na postupne sa vytvárajúce medzinárodné trhy. Kapitalistické poľnohospodárstvo vedie ku špecializácii, pričom narušuje vcelku vyrovnaný kolobeh prvkov medzi prostredím a človekom, typickým pre uzavreté feudálne úhorové hospodárenie. Pôdy sa ochudobňujú a výroba ovplyvnená cenami poľnohospodárskych produktov vkladá do pôdy veľké investície.“*¹¹ Treba taktiež povedať, že veľké toky financií tečú aj do strojového parku či inej techniky, ale aj do rôznych chemických fertilizérov a postrekov, ktorými sú poľnohospodárstva západných európskych krajín význačné. Zaujímavé pritom je, že aj keď ľudstvo takéto postrekové látky poznalo už v 19. storočí, rast jeho využívania bol zaznamenaný až v prvej polovici 20-teho. Takíto trend, spojený s poklesom zamestnanosti v poľnohospodárstve západnej Európe trvá prakticky dodnes, avšak treba povedať, že aj vďaka tomuto trhovému systému a investíciám do agro-sektoru si s obživou svojho obyvateľstva tieto krajiny vystačia. Prispieva tomu aj stagnácia či posledné roky aj prirodzený úbytok obyvateľstva, kvôli ktorému poľnohospodársku

¹¹ SPIŠIAK, P. Základy geografie poľnohospodárstva a lesného hospodárstva, 2007. str. 25

produkcii ani netreba moc zvyšovať, aj keď konzumný spôsob života a zbytočná nadprodukcia niektorých potravín tomu tak nenasvedčujú. Faktom však zostáva, že v dnešnej dobe pokles zamestnanosti v poľnohospodárstve či nízke percento HDP tvorené týmto odvetvím naznačujú istú vyspelosť krajiny a indukujú väčšiu dôležitosť terciárneho či kvartérneho hospodárskeho sektora, ktorý má v dnešnej dobe významnejšie postavenie ako tomu bolo v minulosti. Zámerne som opisoval iba západnú Európu a krajiny ktoré si uchovali kapitalistický trhový systém, avšak to, že Európa bola po 2. svetovej vojne rozdelená na dva bloky, je známy fakt. Rozhodol som sa, že priebeh socializácie v komunistickom východnom bloku bude lepšie spracovať na príklade Slovenska pred a po roku 1989, ktorému je venovaná časť 2.5. Dôvody sú zrejmé, Slovensko bolo priamo súčasťou tohto východného bloku, normalizačné aj transformačné obdobia mali v postkomunistických krajinách podobný charakter, no a taktiež by bolo zbytočné písať v jednej práci dva krát o tom istom. Z európskeho hľadiska však treba určite spomenúť snahu o zrovnoprávnenie európskych krajín a vytvorenie spoločného systému, a to v založení Európskej únie (ďalej iba EÚ) v roku 1992. *V rámci tohto nadštátneho celku sa štáty a národy Európy pokúšajú o historický precedens, ktorý nemá doteraz v histórii obdobu – jednotnú Európu založenú na základe demokratických princípov.*¹² Pre poľnohospodárstvo to znamená viacero skutočností. Jednak väčší trh v rámci EÚ či možnosť zamestnania sa poľnohospodárov v krajinách s väčším zárobkom, ale aj pomoc vo forme istého obmedzenia dovozu niektorých komodít napríklad z ázijských krajín, aj keď by to bolo lacnejšie, čo má však za úlohu chrániť predaj a investície hospodárov v Európe. URFF (1996) definoval základné ciele EÚ v poľnohospodárstve nasledovne: *„Zväčšiť produktivitu poľnohospodárstva a tak zabezpečiť primeranú životnú úroveň osôb zamestnaných v poľnohospodárstve, stabilizovať trhy, zabezpečiť dostupnosť zásob a dodávok spotrebiteľom za primerané ceny“*¹³. Významná pomoc, a to hlavne pre farmárov vo východnej Európe, prichádza v podobe rôznych grantov a finančných výpomocí určených na rozvoj ich hospodárstiev, a je len na tej či onej krajine, ako bude s takýmito prostriedkami nakladať.

¹² GURŇÁK, D. – BLAŽÍK, T – LAUKO, V. Úvod do politickej geografie, geopolitiky a regionálnej geografie, 2007. str. 53

¹³ URFF a kol., Europe from A to Z – Guide to european integration, 1997. str. 133, preklad Prof. Ing. Drahoš Šíbl, DrSc

2.5 Slovenské poľnohospodárstvo pred a po roku 1989

Fyzicko-geografická stavba územia Slovenska, až na isté južné a kotlinové územia nevykazuje nejaké priaznivé podmienky pre poľnohospodárstvo, avšak opak je pravdou. Slovensko bolo do nie tak dávnej minulosti poľnohospodársky zameranou krajinou. Prvé známky pestovania plodín môžeme badať už pri kmeňoch ktoré obývali naše územie pred príchodom Slovanov koncom 5. storočia, s ktorými sa vyspelosť techník a pestovateľskej zručnosti ešte vylepšila. Aj keď sa v nasledujúcich storočiach na našom území odohralo viacero významných udalostí, prešiel by som hneď do slovenského stredoveku, kedy boli pre poľnohospodárstvo na našom území príznačné dve skutočnosti. Jedna je samozrejme už spomínaný rozmach trojpoľného systému, a druhou sú viaceré kolonizácie ktoré tu prebehli, a ktorým v tejto téme priradujem určitú dôležitosť najmä preto, lebo sa pri niektorých začali hospodársky využívať aj vyššie položené, respektíve horské oblasti nášho územia. Ak mám zachovať chronologickosť, tak prvá významná bola takzvaná veľká kolonizácia, v 13. a 14. storočí. Jej aktivátorom boli panovníci, ktorí potrebovali opätovne osídliť územia, ktoré ostali po vpádoch Tatárov vyľudnené. Dosiahnuť to chceli aj za cenu istých výhod poskytovaných kolonizátorom, čo prilákalo aj zahraničné obyvateľstvo. Okrem miest samozrejme zasiahla aj poľnohospodárske oblasti, kde sa sťahovala najmä slovenská, maďarská, ale aj nemecká populácia. Ďalšia kolonizácia na našom území bola kolonizácia valašská. *„Od 14. Storočia na podobnom základe ako nemecký hostia prichádzali valasi, ktorí do 17. storočia spolu s ukrajinským, poľským, ale hlavne domácim obyvateľstvom doosídľovali predovšetkým horské, dovtedy riedko obývané oblasti slovensko-poľského pohraničia a niektoré časti stredného Slovenska“.*¹⁴ Na rovnakom princípe funguje aj mladšia horalská kolonizácia, ktorú však od valašskej oddeľujeme najmä kvôli časovému hľadisku kedy prebiehala (17. – 18. storočie) a oblastí ktoré zasiahla. Boli to hlavne Orava, Kysuce a Spiš. Posledná pre slovenské poľnohospodárstvo významná bola kopaničiarska kolonizácia. Tá sa už nevyznačovala prílevom novousadlíkov zo vzdialenejších území ale sťahovaním sa celých rodín do nových, vrchovinných oblastí, a to z dôvodu prehusťovania obyvateľov a následného nedostatku voľných parciel pôdy v pôvodných osídlených oblastiach. Veľkou škodou ostáva absencia štatistických údajov z týchto období, pretože rast počtu poľnohospodársky aktívneho obyvateľstva by bol vzhľadom na prebiehajúce kolonizácie určite viditeľný.

¹⁴ HAJKO, V. a kol. Malá Encyklopédia Slovenska AŽ, 1987. str. 232

Treba však dodať, že istým lákadlom pre príchod nových pastierov či pestovateľov, ale aj zakladanie nových polí na neobývaných územiach bola určite vláda Márie Terézie (následne aj Jozefa II), a hlavne jej reformy v oblasti pôdneho či lesného hospodárstva. Veľký vplyv mala tzv. “urbárska regulácia Márie Terézie” ktorá upravovala zákony určujúce vzťahy medzi zemepánom a poddaným. „*Základnou črtou regulácie bolo uviesť do určitého pomeru dávky a povinnosti poddaných voči zemepánom s rozsahom pôdy v ich úžitku jednotne pre celú krajinu, t.j. určiť max. hranicu vykorisťovania.*“¹⁵ Pastierom a roľníkom dal takýto prístup určite viac slobody ako tomu bolo pred rokom 1767, kedy bol aj napriek odporu šľachty regulácia uzákonená (presne 23.1. 1767). Nebola to však jediná zmena. O dva roky neskôr bol vydaný tereziánsky lesný poriadok, listina nariaďujúca mapovanie, zásady a údržbu lesov a lesného hospodárstva, hlavne pre zachovanie ich výnosnosti do budúcnosti. Na poľnohospodársku výrobu mal určite vplyv aj jozefínsky kataster (r. 1785). „*Jej uplatnenie v praxi vyžadovalo zameranie a definovanie každej parcely. Poľnohospodárska pôda sa zamerala podľa kultúr – role, lúky, vinice, lesy a zatriedila sa podľa výnosov.*“¹⁶ Do rokov po 2. svetovej vojne Slovensko vystriedalo viaceré štátne zriadenia, pričom si ale v každom (aj napriek miernemu nárastu priemyslu v medzivojnovom období) zachovávalo poľnohospodársky charakter. Po víťazstve komunistickej strany vo voľbách v roku 1946 však nastalo obdobie, ktoré zmenilo vnímanie poľnohospodárstva a jeho dejiny nielen na našom území, ale aj vo väčšine krajín východnej Európy. Jedná sa o obdobie centralizácie a socialistickej normalizácie, pre poľnohospodárstvo význačné zoštatňovaním majetku, spájaním bývalých súkromných podnikov do väčších celkov, združstevňovaním ich výroby. SPIŠIAK (2007) uvádza viacero etáp poľnohospodárskej výroby za socializmu:

1. *dokončenie pozemkovej reformy*
2. *zakladanie družstiev nízkych typov*
3. *prechod na vyššiu formu typov družstiev*
4. *koncentrácia malých poľnohospodárskych podnikov*
5. *kooperácia medzi poľnohosp. podnikmi, vytváranie kooperačných zoskupení.*¹⁷

Združstevňovanie a kooperácia medzi podnikmi znamená pokles pracovných síl v poľnohospodárstve, ktoré takto mohli byť presmerované do budujúceho sa (mnohokrát

¹⁵ VLADÁR, J. a kol. Encyklopédia Slovenska VI. Zväzok, 1982. str. 192

¹⁶ SPIŠIAK, P. Základy geografie poľnohospodárstva a lesného hospodárstva, 2007. str. 56

¹⁷ SPIŠIAK, P. Základy geografie poľnohospodárstva a lesného hospodárstva, 2007. str. 26

nie moc rozumne) priemyslu v mestách, čo následne znamenalo ich rozmach a zväčšujúcu sa veľkosť. Treba ale dodať, že pokles zamestnanosti nie je priamo úmerný poľnohospodárskej produkcii, ktorá naopak vďaka industrializácii vidieka vzrastá. Ako bolo povedané, priemyselné podniky boli často stavané nerozumne, v kotlinách a podobných významných prírodných lokalitách, takisto aj neefektívne či neekonomicky, pričom hlavný zámer bola čo najväčšia produkcia a sebestačnosť štátu. Rovnaký zámer mala aj výroba poľnohospodárstva, čo však malo nepriaznivý vplyv na pôdy, v niektorých oblastiach ba priam katastrofálny. Po páde komunizmu v roku 1989 mnohé z priemyselných podnikov nemohli konkurovať prichádzajúcim západným firmám a zanikali. U družstiev naopak, aj *„napriek pretrvávajúcim nedostatkom, ako bola nehospodárnosť, dlhodobá existencia rady družstiev s podpriemernými hospodárskymi výsledkami, rozšírenej krádeže družstevného majetku, neuspokojivej údržby hospodárskych objektov, ekologických prehreškov a pod. boli poľnohospodárske družstvá v roku 1989 vcelku lepšie pripravené na prechod k trhovej ekonomike ako mnohé veľké štátne podniky.“*¹⁸ Obhospodarovali totiž občanom a roľníkom odobraté územia, ktoré sa vďaka reštitúcii vracajú pôvodným majiteľom. Tam, kde už nebola ochota pôvodných vlastníkov znovu spravovať či hospodáriť na navrátenom majetku, mali družstvá možnosť takéto pozemky odkúpiť alebo prenajať a naďalej na nich vykonávať svoje aktivity, pričom zisk už šiel do držania súkromných vlastníkov, združení či samospráv, ktoré boli novými držiteľmi takýchto družstiev. Nasledujúce obdobie po roku 1989 sa teda nieslo v prispôbovaní sa západnému trhu a znižovaním stavov v poľnohospodárstve, no a nové možnosti pre Slovensko, tak ako je to opísané v predchádzajúcej kapitole, znamenal až vstup do Európskej Únie. Okrem noriem a nariadení to Slovensku prinieslo aj možnosť vyvážať svoje výrobky do zahraničia, práce v ňom a získavania grantov a dotácií z EÚ. Na podporu slovenských poľnohospodárov v rámci čerpania financií z Eurofondov bol u nás zavedený napríklad Program rozvoja vidieka SR 2007-2013, z ktorého môžu domáci farmári ťažiť. Jeho hlavnými zameraniami, na ktoré je takáto podpora určená, sú napríklad zvýšenie konkurencieschopnosti, zlepšenie životného prostredia, či kvality života na vidieku. Jediný nástroj financovania ňom je Európsky poľnohospodársky fond pre rozvoj vidieka, z ktorého má program príspevok až v sume 1 969 418 078 €. Poľnohospodárska politika EÚ je hlavne *„o hodnotách. Tými základnými ku ktorým sa prihlásilo Slovensko a ostatné kandidátske krajiny v Kodani, sú potravinová bezpečnosť, ochrana životného*

¹⁸ PRŮCHA, V. Vývoj zemeľské výroby v Československu v období socializace vesnice in Osudy zemeľského družstevnictví ve 20. století, 2002. Str. 40, voľný preklad

prostredia a trvalo udržateľné poľnohospodárstvo, slúžiace záujmom nielen poľnohospodárom, ale aj spotrebiteľov.“¹⁹

¹⁹ SEDLÁK, J. Slovenské poľnohospodárstvo v Európskej Únii, 2003. str. 3

3. ZAMESTNANOSŤ V POĽNOHOSPODÁRSTVE

Praktická časť, v ktorej sa pokúsím s odvolávaním sa na rôzne štatistiky a mapové výstupy analyzovať priebeh zamestnanosti v EÚ a na Slovensku, a vysvetliť príčiny jeho poklesu. Taktiež sa pokúsím vyčleniť typy štátov Európy, ktoré majú vo svojom historickom a politickom vývoji a vývoji poľnohospodárstva podobné črty.

3.1 Slovensko

Najprv by som sa v tejto problematike rád zamerlal na Slovensko, a to aj z dôvodu z väčšieho počtu informácií, tak z potreby neskoršieho jednoduchšieho porovnávania v rámci EÚ. Slovensko má zo štatistického hľadiska výhodu v tom, že aj keď bolo v minulosti súčasťou Československa, ČSSR či ČSFR, vždy bolo brané ako viac či menej samostatný celok pre ktoré boli zisťované údaje zvlášť a nie len v rámci celého Československa, čo pri celistvejších analýzach zasahujúcich až do tohto obdobia značne zjednodušuje prácu. Chybou však je, že pri náročnejších a nie bežných štatistických informáciách sa stretávame s ich absenciou, respektíve s neoficiálnosťou alebo odhadom, čo nemá pre odborné štúdie adekvátny osov. U štatistík zamestnanosti je podobný problém, čo je škoda pretože Slovensko je kvôli týmto nedostatkom ochudobnené o možnosť komplexnejšej štatistickej analýzy v rámci dlhého časového obdobia, napríklad za posledných 100 rokov a podobne.

3.1.1 Vývoj zamestnanosti v poľnohospodárstve

Za najzákladnejšie a najbežnejšie štatistiky sa dá považovať absolútny počet zamestnaných v odvetví poľnohospodárstva a taktiež percentuálny podiel zamestnaných v tomto odvetví z celkového počtu pracujúcich, čo jest index zamestnanosti. Aj keď má druhý spôsob jednoznačne väčšiu výpovednú hodnotu, bolo by dobré sa aspoň v rámci tejto časti zbežne pozrieť aj na absolútne počty, a to kvôli ich historicko-výpovednej hodnote. Ako bolo písané vyššie, veľmi dobre sa vie, že Slovensko bolo pred 2.svetovou vojnou výrazne poľnohospodárskym územím, avšak na presné štatistiky výrazne slabé a aj napriek mojej snahe sa mi podarilo zohnať len chabé a neoverené informácie. Pre kompletnosť ale dodám, že v roku 1869 pracovalo v poľnohospodárstve 845 421

obyvateľov, čo bolo až 80,9 % zo všetkých pracujúcich. Tieto čísla potvrdzujú aj tvrdenia, že takmer iná možnosť obživy obyvateľstvo na vidieku ani nemalo. V roku 1900 bol tento počet už 648 862, a teda 68,3 %. Tieto čísla však určite v istej miere ovplyvnila aj migrácia obyvateľstva do cudziny. Len v poslednom desaťročí 19. storočia sa zo Slovenska vysťahovalo okolo 130 000 obyvateľov, pričom hlavne USA bolo pre chudobnejšie rurálne obyvateľstvo príťažlivé. *Väčšina Slovákov prišla do Spojených Štátov ako súčasť novej imigrácie medzi rokmi 1880 a 1924, kedy hlavne mladí ľudia prichádzali pracovať do baní a tovární*²⁰, a ktovie či by pokles poľnohospodárskej zamestnanosti od 1869 bez tejto emigrácie bol až skoro 16 %. Výraznejšie zmeny však nastali v druhej polovici 20. storočia. Zatiaľ čo medzi rokmi 1869 až 1900 sa index zamestnanosti znížil z necelých 81 % na 68 %, v roku 1948 to bolo 60,6 % no a v roku 1990 iba 13 % pracujúcich. Pre kompletnosť uvediem že počet zamestnaných v poľnohospodárstve v tomto období za niečo vyše 40 rokov klesol až o vyše 60 % a index zamestnanosti až o 75 %. Dobrý zdroj na sledovanie týchto zmien sú historické štatistické ročenky. Pomocou jednej z nich môžeme v tabuľke č. 1 sledovať takýto vývin priamo v rokoch 1948 až 1983, a to za každý rok. Tabuľka jasne dokazuje pokles v zamestnanosti poľnohospodárstva, aj keď v niektorých rokoch dosahuje extrémnejšie hodnoty. Tým je napríklad ešte razantnejší úbytok pracovných síl v rokoch 1958 až 1961. Do istej miery to mohol zapríčiniť aj Zákon č.49/1959 Zb. o JRD (Jednotných roľníckych družstvách), ktorý vlastne umožnil viacerým družstvám spojiť sa do jednotného družstevného podniku. Tento zákon plus ukončenie procesu kolektivizácie udalo rýchlejší pád zamestnanosti v poľnohospodárstve. To, že družstvá boli najbližších 5 rokov združované do väčších celkov, umožnilo vykonávať rovnakú prácu menšiemu počtu pracovníkov, čo bol istý indikátor ich ďalšieho odchodu, napríklad aj do priemyslu. Treba však povedať, že aj napriek týmto skutočnostiam bolo až do konca 80-tych rokov odvetvie poľnohospodárstva prezamestnané. V novej ústave z roku 1960 tak boli dané tri druhy vlastníctva v tomto odvetví: štátne vlastníctvo, družstevné vlastníctvo a JHR – jednotlivo hospodáriaci roľníci. Navzdory všetkému, snaha centrálnej vlády o takéto rozdelenie nemala žiadny vplyv na postupujúcu kolektivizáciu

Tabuľka č. 2: Počet zamestnaných v poľnohospodárstve na Slovensku v období rokov 1960 až 1988

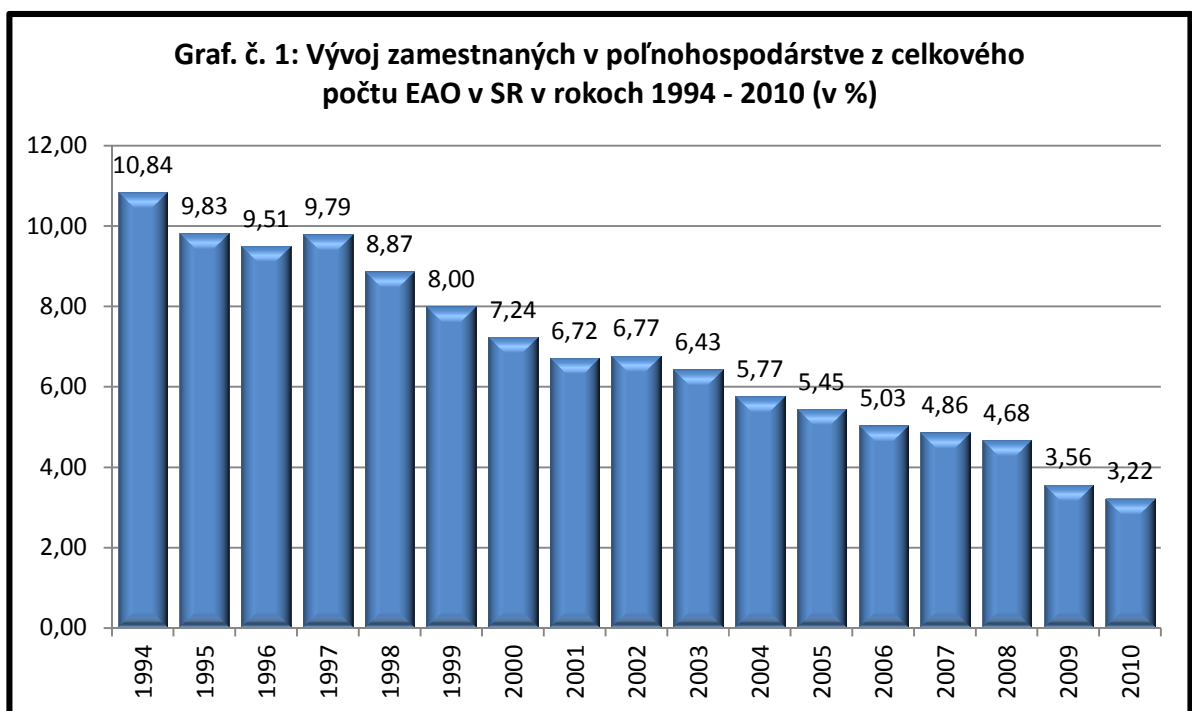
ROK	1960		1965		1969		1972		1974		1977		1979		1983		1988	
CELKOM	509	%	437	%	444	%	385	%	381	%	343	%	342	%	345	%	351	%
Štátny sektor	37	7,27	79	18,08	72	16,22	69	17,92	71	18,64	71	20,7	71	20,76	71	20,58	74	21,08
Družstevný sektor	274	53,83	229	52,4	264	59,46	252	65,45	268	70,34	259	75,51	262	76,61	269	77,97	275	78,35
Jednotlivo hosp. roľníci	178	34,97	129	29,52	108	24,32	64	16,62	42	11,02	13	3,79	9	2,63	5	1,45	2	0,57

Zdroj: Štatistická ročenka České a Slovenské Federatívni Republiky, 1991

Autor: Matej Petráš. 2011

²⁰ POWELL, J. Encyclopedia of North America Immigration, 2005. str. 273, voľný preklad

a zväčšovanie veľkosti podnikov. Tabuľka č. 2 dokazuje, ako boli JHR postupne v rokoch 1960 až 1988 odstraňované. Po roku 1989 priniesla zmena režimu viaceré ďalšie premeny a dôvody znižovania počtu stavov, aj v poľnohospodárstve. Mnohé z nich už boli na predchádzajúcich stranách opisované a tak stačí spomenúť iba základné prvky: reštitúcia majetku, transformácia družstiev a zmena agrárnej politiky, pričom všetky tri mali na zamestnanosť určitý vplyv. Počet družstevných subjektov si udržoval svoj stály počet, ba sa aj zvyšoval, avšak zahŕňal v sebe oveľa menej pracovníkov ako v minulosti. Okrem meniacej sa vzdelanostnej štruktúry pracujúcich to má aj ďalšie dôvody. Ako píše BUČEK (2010): „Pôvodné ciele zamestnávať čo najviac ľudí za akýchkoľvek podmienok bez ohľadu na požadovanú kvalifikáciu, mzdové ohodnotenie a produktivitu práce, sú postupne nahrádzané úsilím o vytvorenie lepších pracovných príležitostí spojených s technologickými inováciami, vyššou produktivitou a vyššími mzdami, ktoré sú náročnejšie na zručnosti a znalosti zamestnancov.“²¹ Takáto zmena od kvantitatívneho prístupu na kvalitatívny teda umožňuje vyššiu produkciu poľnohospodárskych produktov, aj napriek menšiemu počtu pracovníkov. Ich vývoj som vďaka zverejneným dátam štatistického

Zdroj: ŠÚSR, 2011

autor: Matej Petráš, 2011

úradu zaznamenal do grafu č.1 z ktorého prechod od 10 % zamestnaných v poľnohospodárstve v 1994 (resp. od 13% v 1990) ku 3,2 % v roku 2010 jasne evokuje

²¹ BUČEK – BORÁROSOVÁ – SOPKULIAK, Miestne financie a miestny ekonomický rozvoj, 2010. str. 88

posledný citát a náš prechod od poľnohospodárstva s centrálnym plánovaním ku vyspelému trhovému hospodárstvu.

3.1.2 Regionalizácia poľnohospodárstva v SR

Pestrá geologická stavba a klimatické faktory nedovoľujú v niektorých oblastiach dosahovať takú poľnohospodársku produkciu ako v iných, čo je dôvod prečo sa v tejto práci nemôžem na zamestnanosť v poľnohospodárstve Slovenska zamerať len z pohľadu vývoja v rámci celého štátu, ale aj z pohľadu rozdielnosti regiónov, ktoré tvoria buď väčšinu poľnohospodárskej produkcie a naopak. Momentálne ma však nezaujíma takýto fyzicko-geografický vplyv na druhy pestovaných plodín a podobne, ale skôr konkrétne súvislosti tohto faktoru spojené so zamestnanosťou.

S určitosťou sa dá povedať, že medzi najpoľnohospodárskejšiu oblasť SR patrí určite celá Podunajská nížina. Rovinaté územie, teplá klimatická oblasť a najúrodnejšie pôdy Slovenska, ako černozeme, čiernice či hnedozeme, sú hlavné indikátory veľkej poľnohospodárskej produkcie na tomto území. Snažím sa ale poukázať na to, že aj napriek prírodným faktorom a najväčšej produkcii v rámci Slovenska dosahujú podľa mapy č. 1 okresy ako Dunajská Streda, Komárno či Nové Zámky len priemerné percentá pracujúcich v poľnohospodárstve, v porovnaní s Gelnicou, Sobrancami, Krupinou či Veľkým Krtíšom. Tomuto prikladám viaceré dôvody. Prvý je štatistický, a teda rôznorodosť okresnej štruktúry SR, a to hlavne v otázkach veľkostnej kategórie, či počtu obyvateľov a miest. V okrese Nitra napríklad pracuje v agrosektore vyše 2500 ľudí, čo tvorí len 3,4%, zatiaľ čo v Gelnici okolo 1500 poľnohospodárov predstavuje až 24%. Istý vplyv majú aj dôvody ekonomické: vyššia nezamestnanosť v daných okresoch spojená s absenciou príležitosti zamestnania sa v terciérnom či kvartérnom ekonomickom sektore dáva možnosť dosahovať indexu zamestnanosti nadpriemerné hodnoty. Treba však dodať, že okresy v južných poľnohospodárskych oblastiach mali v rokoch 2001 či 2002 veľmi podobné hodnoty (mapa č. 2). Napríklad aj nad 10 % zamestnaných v rámci EAO, avšak nárast automobilovej výroby na západnom Slovensku mal značný vplyv aj na toto hospodárske odvetvie, respektíve poľnohospodári tu majú možnosť zanechať často krát stratovú rastlinnú či živočíšnu výrobu a nájsť si iný druh príjmov. V južných okresoch je taktiež vysoká miera prirodzenej úmrtnosti, ktorá v spojení s nezáujmom mladých ľudí zamestnať sa v poľnohospodárstve evokuje takýto pokles. Preto som vytvoril aj mapu č.3, hodnotiacu tzv. relatívnu zamestnanosť v poľnohospodárstve, udávajúcu počet pracovných síl odvetvia na 100 ha poľnohospodárskej pôdy. Tá nám ukazuje, že aj keď severnejšie okresy ako

Martin, Poprad či Liptovský Mikuláš v rámci indexu zamestnanosti nedosahujú nejaké závažné hodnoty, avšak svoju nie moc rozsiahlu poľnohospodársku pôdu využívajú vo veľkej miere a intenzite. Index je skreslený aj tým, že v okresoch sa nachádzajú väčšie mestá s dobrou možnosťou zamestnania sa v inom, ako poľnohospodárskom sektore. Južné poľnohospodárske okresy naopak dosahujú len nadpriemerné hodnoty relatívnej zamestnanosti, čo sa však dá interpretovať veľkým percentuálnym zastúpením poľnohospodárskej pôdy v rámci okresu a rovinnosťou územia, kde vďaka možnosti zapojenia väčšieho počtu poľnohospodárskych strojov a techniky do výroby nie je potrebný taký počet zamestnancov na dosiahnutie rovnakej produkcie. Svoje pritom zohráva aj fakt, či je v daných okresoch prevaha rastlinnej, alebo živočíšnej výroby, pri ktorej môžu byť hospodári aktívny aj na menšej ploche, resp. aj mimo poľnohospodárskej pôdy. Netreba zabúdať ani na regionalizáciu z hľadiska pestovania viniču a výroby vín. Na Slovensku máme 6 vinohradníckych oblastí, zaberajúcich väčšinu Záhorskej a Podunajskej nížiny, ďalej aj Juhoslovenskej kotliny a Východoslovenskej nížiny. Zaujímavé preto je, že vinohradníctvo nejako moc spomínané indexy zamestnanosti neovplyvnili, až na väčšie hodnoty relatívnej zamestnanosti v okrese Pezinok, kde je to povedal by som spôsobené práve vďaka tomuto. Je tak naznačené, že v tejto oblasti na rozdiel od iných stále prebieha intenzívna výroba vín, aj vďaka tomu že sú tu rovno tri mestá s vinárskou tradíciou a stálym odberom ich produkcie (napríklad dodávky pre Bratislavu či každoročné hody). V niektorých vinohradníckych oblastiach bez takýchto možností vinárstvo viac či menej upadá, pričom len pár rokov po 1989 zanikla 1/3 vinohradov čo predstavuje okolo 10 000 ha, a to aj napriek podpore štátu a skoro 2 500 000 € z EÚ v rokoch 2006 a 2007. Paradoxne, práve z Európskej únie prichádza v dnešnej dobe snaha o zníženie počtu hektárov viniču, a to pomocou určitých finančných dotácií pri vyklčení si vlastných viníc. Takto chce bojovať proti nadmernému pestovaniu hrozna v EÚ a jeho zbytočnému nespotrebovaniu, avšak podľa mňa by sa mala viac zamerať na utlmenie dovozu lacnejších produktov tohto typu z Ázie, a domácich vinohradníkov naopak podporiť. Pri pohľade do ďalších častí Slovenska na mape č. 3 opäť vidíme vysoké hodnoty v okrese Gelnica. Pri spojení všetkých informácií všetkých troch máp to však práve v prípade Gelnice znamená skorej istú zaostalosť v rámci Slovenska ako prvenstvo v rámci poľnohospodárskej výroby. Dosvedčujú to aj napríklad fakty ako 19% nezamestnanosť v roku 2010, 79 % obyvateľstva žije na vidieku či len 45 % obcí má zavedenú funkčnú kanalizáciu. Pre okres to však nemusí nutne znamenať niečo zlé, po investíciách do určitých oblastí môže Gelnica potenciálne využiť prírodný charakter svojho územia, napríklad na rozvoj cestovného

ruchu a pod. Dodám, že podobné črty môžu vykazovať aj ďalšie okresy (Sobrance, Veľký Krtíš), ktoré dosahovali vysoké hodnoty indexu zamestnanosti. Niektoré mestské okresy Bratislavy a Košíc taktiež dosahujú veľké hodnoty, avšak tie sú značne ovplyvnené nízkym počtom zamestnancov spolu s nízkym počtom hektárov pôdy, kvôli čomu majú ich štatistiky nulovú výpovednú hodnotu. V skutočnosti je to presne naopak: „*poľnohospodárska aktivita je v regiónoch okolo veľkých miest typicky nízka, pričom sa to tiež prejavuje aj v centrálnej a východnej Európe. Bratislava a Bukurešť sú toho príkladom.*“²² Ostatné okresy s hodnotami relatívnej zamestnanosti pohybujúcimi sa okolo 3 či 4 %, ktoré tvoria aj najväčšiu časť celku, sa nijak zvlášť nevyvyšujú priemeru Slovenska a dá sa tvrdiť, že zamestnanosť v poľnohospodárstve v nich je primeraná vzhľadom na vývoj ekonomickej a politickej situácie Slovenska, a v rámci možností, ktoré dovoľujú ich fyzicko-geografické črty.

3.2. Európa

Ako bolo písané v predchádzajúcich kapitolách, za posledné desaťročia prekonal štáty Európy rôzne politické či hospodárske zmeny, ktoré žiaľ neumožňujú s dostupných zdrojov komplexne porovnať vývoj v ich zamestnanosti aj z historického hľadiska, keďže mnohé vznikli až po rozpade väčších štátnych celkov. Avšak práve vďaka súvislostiam medzi ich politickým smerovaním v minulosti a súčasnosti, spolu s počtom zamestnaných v poľnohospodárstve (aj keď len od roku ich vzniku), je možné vyčleniť niekoľko typov regiónov, kde bol priebeh ich zmeny rovnaký, alebo veľmi podobný. Slovensko je od roku 2004 ale aj súčasťou Európskej Únie, a tak je nutné sa v rámci vývoja zamestnanosť v poľnohospodárstve pozrieť aj na toto spoločenstvo štátov. Dodám, že všetky údaje som získaval zo štatistík FAOSTATu, a aj to že siahali len po rok 1980 neobmedzuje rozdelenie regiónov, pretože pre jeho potreby sú postačujúce.

3.2.1 Vyčlenenie regiónov Európy s podobným vývojom

Pre rozčlenenie štátov Európy do takýchto typov som si určil viacero možných ukazovateľov, ktoré môžu určovať rozdielnosti medzi krajinami Európy. Najzákladnejší prvok je samozrejme rozdelenie krajín podľa obdobia s pred roku 1989, a teda v dnešnom ponímaní ma vyspelé štáty západnej a severnej Európy a postkomunistické štáty východnej

²² OLSEN, O. a kol. Agriculture in Eurostat regional yearbook 2010, 2010. str. 212, voľný preklad

a centrálnej Európy. S prihliadnutím na komisiu IGU by ale bolo lepšie hovoriť o štátoch s vyspelým trhovým poľnohospodárstvom a o štátoch s poľnohospodárstvom v prechode na trhovú ekonomiku. Tento stupeň klasifikácie je však nepostačujúci.. Aj vo vyspelej západnej Európe sa nachádzali štáty, ktoré dosahovali v 80-tych rokoch výraznejšie počty zamestnaných v poľnohospodárstve ako ostatné, pričom niektoré už vtedy dosahovali minimálne hodnoty, iba o pár percent väčšie ako dnes. V postkomunistických krajinách sa takýto vývoj môže, keďže v 80-tych rokoch dosahovali všetky vysoké percentá, rozdeliť podľa toho, akým tempom ich poľnohospodárska zamestnanosť klesala po roku 1989, z akej hodnoty na akú a akým tempom. Podľa nasledovných ukazovateľov a údajov z FAOSTATu zaznamenaných do rozsiahlej tabuľky č.4 som si určil nasledovné typy:

- Typ A: Vyspelý trhový štát s vysokou zamestnanosťou pred rokom 1989
 - Štáty, ktoré v 80-tych rokoch dosahovali veľkú zamestnanosť v poľnohospodárstve (nad 10%), avšak v dnešnej dobe sa vyrovnali s hospodársky najvyspelejšími štátmi (Typ C)
- Typ B: Vyspelý trhový štát s miernou zamestnanosťou pred rokom 1989
 - Štáty, ktoré v 80-tych rokoch dosahovali mierne zvýšenú zamestnanosť v poľnohospodárstve (8–9 %), avšak rýchlym tempom poklesu sa čoskoro vyrovnali s hospodársky najvyspelejšími štátmi (Typ C).
- Typ C: Vyspelý trhový štát s nízkou zamestnanosťou pred rokom 1989
 - Hospodársky najvyspelejšie štáty, ktoré už v 80-tych rokoch dosahovali veľmi nízku hodnotu zamestnanosti v poľnohospodárstve a len s miernym poklesom ju udržiavajú dodnes.
- Typ D: Vyspelý trhový štát s vysokou zamestnanosťou aj po roku 1989 alebo štát s nárastom zamestnanosti v poľnohospodárstve
 - Štáty s výrazne poľnohospodárskym charakterom v 80-tych rokoch, ktorého sa plne nezbavili dodnes, poprípade ich počet pracovníkov v poľnohospodárstve ešte aj narastal.
- Typ E: Postkomunistický štát vyrovnávajúci sa s vysokou zamestnanosťou po 1989
 - Štát v prechode na trhovú ekonomiku, ktorý dosahoval po 1989, resp. po svojom vzniku veľmi vysoké hodnoty indexu zamestnanosti v poľnohospodárstve (nad 13%)
 - Podtyp E1: rýchlym tempom poklesu zamestnaných
 - Podtyp E2: pomalým tempom poklesu zamestnaných
- Typ F: Postkomunistický štát vyrovnávajúci sa s miernou zamestnanosťou po 1989
 - Štát v prechode na trhovú ekonomiku, ktorý po roku 1989, resp. po svojom vzniku mal už miernejšie hodnoty (10-12%) indexu zamestnanosti, a tak úbytok zamestnaných nebol až taký razantný ako v Type E

- Typ G: Postkomunistický štát s naďalej vysokou zamestnanosťou
- Štát s výrazným poľnohospodárskym charakterom, ktorý si od roku 1989 až do dnes udržuje vysokú mieru indexu zamestnanosti v poľnohospodárstve.

Rozdelenie štátov podľa týchto typov je zobrazené na mape č. 4. U niektorých štátov sa takýto vývoj dal očakávať, a pri niektorých jasne ukazuje vyrovnávanie sa s prechodom na trhovú ekonomiku a začleňovanie sa do Európy. Aby boli štáty typu G, plnohodnotnými partnermi v ekonomických vzťahoch so západnou Európou, mali by sa viac zamerať na rozvoj svojho ľudského potenciálu aj v iných oblastiach hospodárstva, aj keď u Poľska a Ukrajiny sa dá hovoriť o zámere využívania svojich prírodných podmienok kvôli dodávke poľnohospodárskych produktov pre potreby západného trhu. Zaujímavý je aj pohľad na niektoré štáty typu A (Portugalsko, Španielsko, Írsko). Všetky dosahovali v 80-tych rokoch oveľa vyššie hodnoty zamestnanosti ako členské krajiny, ktoré však v rokoch 90tych až dodnes rýchlo klesali. Chcem tak poukázať na otázku, či bol tento vývoj prirodzený alebo umelo dosahovaný štátnou či Európskou politikou. Pretože istá súvislosť medzi rýchlim zostupom poľnohospodárstva (myslené ako rast 3. či 4. ekonomického sektora či hospodárskej úrovne krajiny) a dnešnou veľmi zlou hospodárskou situáciou vyššie menovaných krajín by bol dobrý námet pre diskusiu. Exemplárny príklad je Grécko, ktoré ešte dnes zaznamenáva jeden z najväčších indexov zamestnanosti v poľnohospodárstve, v rámci Európy, aj keď samozrejme na zadlženosť týchto krajín vplývalo mnoho iných faktorov.

3.2.2 Porovnanie Slovenska s krajinami Európy a EÚ

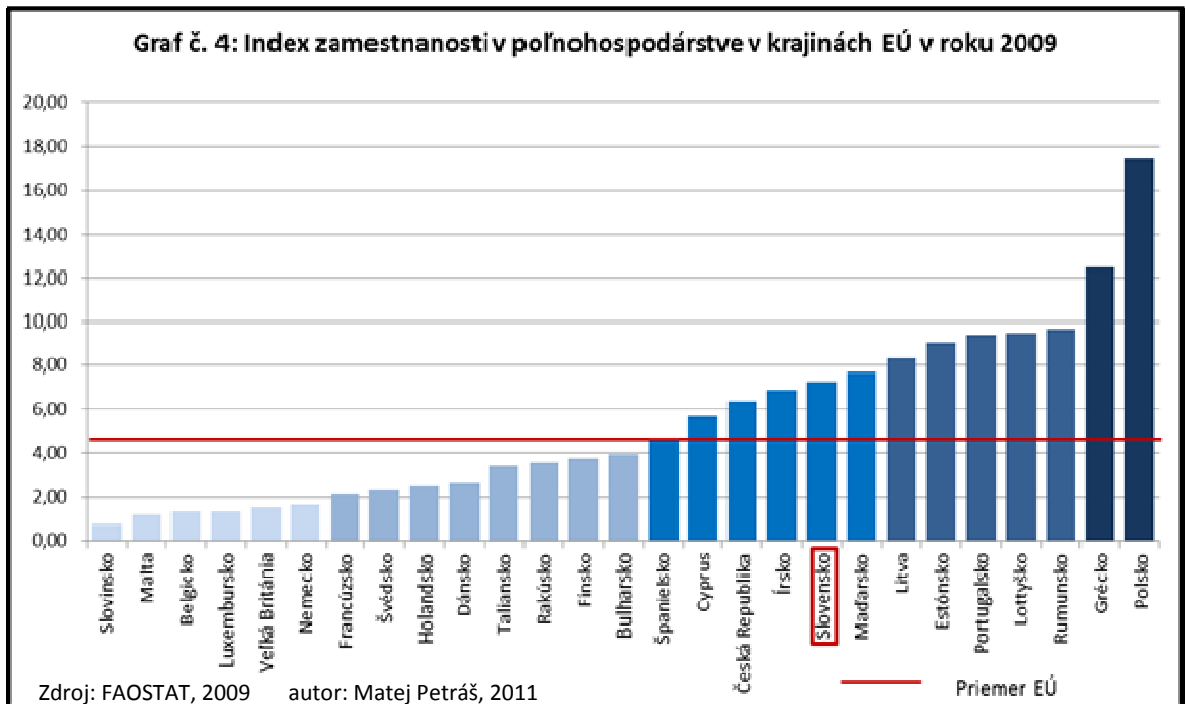
V tejto časti by som sa rád pozrel na najnovšie údaje poskytnuté štatistikou FAOSTATUu, ktoré aj keď siahajú až ďaleko do budúcnosti, ide len o pravdepodobnosti a posledné čísla vychádzajúce z reálneho skúmania sú z roku 2009. Taktiež pri pohľade na grafy a tabuľku hneď udrie do očí prehnaná poľnohospodárska zamestnanosť v rámci všetkých EAO na Slovensku, najmä za posledné roky. Zatiaľ čo Slovenský štatistický úrad udáva za rok 2009 len 3,56% index zamestnanosti, štatistiky FAO až 7,28%. Zrejme je to tak kvôli odlišným praktikám a metódam zisťovania, avšak treba povedať že takéto prehnané počty sú aj pri iných krajinách, čím sa vlastne hlavný zámer porovnať tieto hodnoty nenarušil. Taktiež by nebolo vhodné porovnávať štatistiky z rozdielnych zdrojov a hľadať údaje v rámci štatistických úradov každej jednotlivkej krajiny by bolo značne

obťažne, keďže mnohé z nich pre záujemcov v anglickom jazyku ponúkajú iba zlomok informácií.

Pri pohľade na graf č. 2 môžeme zhodnotiť, že Slovensko zastáva mierne nadpriemernú hodnotu z celoeurópskeho priemeru. V rámci krajín V4 má od nás menší index zamestnanosti iba Česká Republika, čo je dané aj historickým a lepším ekonomickým vývojom krajiny. Rovinaté štáty Maďarsko a Poľsko sú v rebríčku za nami, aj keď v rámci Maďarska by človek vďaka jeho fyzikálno-geografickému charakteru územia očakával o niečo vyššie hodnoty v porovnaní s priemerom Európy. Na grafe č.2 je vidno naozaj veľké rozdiely medzi štátmi s nízkou zamestnanosťou v poľnohospodárstve a tými na opačnej strane. Pre lepšiu prehľadnosť bol vytvorený aj graf č. 3, kde stĺpce nie sú deformované extrémnou hodnotou Albánska, a rozdiel Slovenska a popredných krajín je lepšie viditeľný. Až na niektoré výnimky sa dá povedať, že graf kopíruje priebeh od západnej Európy po východnú. Ako to však bolo aj na príklade regiónov Slovenska, netreba však dávať do súvisu počet zamestnancov v tomto odvetví a jeho produktivitu. Ak určíme za základný ukazovateľ produkciu obilnín, a porovnáme dva približne rovnako veľké štáty z oboch koncov tabuľky ako sú Nemecko a Ukrajina, tak zistíme že zatiaľ čo na Ukrajine sa s viacnásobným počtom poľnohospodárov v relatívnych aj absolútnych hodnotách v roku 2009 vypestovalo 45,5 milióna ton obilnín, v Nemecku to bolo o 5 miliónov ton viacej. Celkovo *„v hospodársky vyspelejších krajinách s tesnou väzbou poľnohospodárstva na ostatné odvetvia pripadá jeden poľnohospodár na 15 až 20 osôb aktívnych v iných odvetviach. V rozvojových krajinách je v málo efektívnom poľnohospodárstve zamestnaných viac ako 50 % ekonomicky aktívneho obyvateľstva.“*²³ Aby sa s veľkostne odlišnými krajinami mohlo porovnať aj Slovensko, vytvoril som tabuľku č. 3, ktorá hodnotí brutto poľnohospodársku produkciu na 1 zamestnanca v poľnohospodárstve. Poľsko opäť potvrdilo prezamestnanosť vo svojej krajine a západoeurópske krajiny naopak veľkú intenzitu poľnohospodárskej výroby a produkcie. Žiaľ, podľa vypočítaných hodnôt z údajov FAO je Slovensko takmer na chvoste tabuľky. Interpretoval by som to ale obmedzenou veľkoplošnou produkciou teplomilných plodín v rámci celej plochy republiky, a to kvôli severnejším a hornatejším oblastiam Slovenska kde sa uchytiť len menej náročné a v konečnej fáze lacnejšie plodiny, ako zemiaky a pod. Index zamestnanosti v poľnohospodárstve sa v rámci EÚ, keďže ho neovplyvňujú nečlenské krajiny východnej Európy ešte o nejaké percentá znížil, podľa hodnôt

²³ SPIŠIAK, P. Základy geografie poľnohospodárstva a lesného hospodárstva, 2007. str. 39

FAOSTATu na 4,61 %. Tým sa Slovensko v grafe č. 4 ocitlo v ešte spodnejších radách, čo je však prirodzený vývoj. Nemôže sa očakávať, že sa Slovensko ako postkomunistická

krajina svojou produkciou v rámci nízkej zamestnanosti hneď začlení medzi najvyspelejšie štáty Európy. Takýto proces je dlhodobý, vyžaduje si značné investície a odbornosť a z dňa na deň sa celá poľnohospodárska infraštruktúra prebudovať nedá, avšak vďaka novým možnostiam a možno aj medzinárodným snahám bude Slovensko v budúcnosti určite na úrovni oveľa bližšej týmto východoeurópskym krajinám. Ak mám ešte niečo dodať k najmenej poľnohospodárskej krajine EÚ, Slovinsku, tak to pramení hlavne z toho, že Slovinsko je zo svojej väčšinovej časti hornaté územie, a na poľnohospodársku výrobu mu musia stačiť menšie nížinatejšie územia na východe krajiny (preto nízky index zamestnanosti), v ktorých sa tak môžu koncentrovať a naplno využiť poskytnuté investície (preto vysoká brutto produkcia na 1 zamestnanca v poľnohospodárstve).

ZÁVER

V závere mojej bakalárskej práce by som chcel zopakovať a vytknúť najdôležitejšie časti tejto práce, ktoré majú v rámci tejto bakalárskej práce, či pre potencionálneho čitateľa najdôležitejší charakter.

Ak mám začať chronologicky, tak z typizácií poľnohospodárstva, ktoré som do práce začlenil hlavne kvôli neskoršej inšpirácii, je jednoznačne lepšie sa zameriavať na typizáciu komisie IGU. Je komplexnejšia, povedal by som, že viac humánno-geografická a bola lepšie aplikovateľná pre potreby mojej práce. U celkového hodnotenia vývoja poľnohospodárstva je jasne čitateľné, že buď Európske alebo aj Slovenské dejiny s poľnohospodárstvom užšie súvisia. U Slovenska by som pripomenul udalosti ako 4 migrácie na naše územie (Veľká, Valašská, Horalská a Kopaničiarska), reformy Márie Terézie a migrácie Slovákov do zahraničia v rámci Európy alebo až USA. Všetky tieto skutočnosti viac či menej ovplyvnili vývoj poľnohospodárov na Slovensku.

Veľký zlom vo vývoji poľnohospodárstva a zamestnanosti v ňom nastáva v roku 1948, kedy sa k vláde v Československu dostáva komunistická strana, Európa sa rozdeľuje na 2 bloky a nastáva 40 ročné obdobie centralizácie. Zoštatňovanie majetku, zakladanie družstiev a ich spájanie do väčších celkov, ale aj mechanizácia či odbyt pracovných síl do umelo vytváraného priemyslu si vyžiadali svoju daň na počtoch zamestnaných v poľnohospodárstve a ich percentách v rámci EAO. V podstate, u Západnej Európy prebieha rovnaký trend poklesu zamestnancov v poľnohospodárstve, avšak deje sa to prirodzenou cestou, rýchlejším tempom a v rámci konkurencie schopnosti, na čo sa viaceré poľnohospodárske subjekty nevedeli naviazať, respektíve mali na to minimálne podmienky a ich činnosť prestala po zmene režimu existovať. Evokuje to napríklad aj zrušenie 10 000 ha viníc po roku 1989, čo predstavovalo až 1/3 z ich celkového počtu. Nové významné obdobie pre Slovensko a ďalšie krajiny Východnej Európy znamená vstup do EÚ, čo však má svoje kladné aj záporné stránky. Na jednu zo základných otázok tejto práce, čo zapríčiňuje pokles zamestnanosti v poľnohospodárstve, tak odpovedám že dôvody sú tri. Z technických príčin: zvyšujúca sa mechanizácia a vyspelosť umelých hnojív či chemických postrekov umožňuje potrebovať na rovnakú produkciu menší počet pracovných síl a času ako pred tým, ekonomický dôvod: jednoducho zamestnanie a zisky v poľnohospodárskej oblasti nedokážu pokrývať všetky náklady pestovateľov a je stratové. Ako tretí dôvod uvediem demografický vývoj, kde staršie obyvateľstvo odchádza do dôchodku alebo umiera, a mladí ďalej neprejavujú záujem o takúto prácu, napríklad aj

z vyššie uvedených ekonomických dôvodov. Za príklad sa dá považovať väčší pokles zamestnaných v rokoch 2001 až 2009, a to v našich najpoľnohospodárskejších okresoch južného Slovenska, kde je prirodzená miera úmrtnosti najvyššia na Slovensku.

Vďaka svojej fyzicko-geografickej charakteristike a v rámci produkcie a absolútneho počtu obyvateľov pracujúcich v poľnohospodárstve sa za najpoľnohospodárskejší región dá považovať Podunajská nížina a okresy v nej ležiace (Dunajská Streda, Komárno, Galanta, Nové Zámky, Nitra). Aj napriek tomu dosahujú len priemerné hodnoty indexu zamestnanosti v poľnohospodárstve, pričom najvyššie hodnoty dosahujú okresy na juhu Slovenska (Krupina, Veľký Krtíš) či roztrúsene na východe našej krajiny (Gelnica, Sobrance). Dá sa povedať, že tieto okresy majú poľnohospodársky charakter, ale nie z produkčného hľadiska ale svojej hospodárskej štruktúre. Je zrejmé, že za takéto zvýšené počty zamestnaných v poľnohospodárstve môže v daných okresoch napríklad vysoký počet vidieckeho obyvateľstva (čo evokuje nízky počet nie moc ľudnatých miest), vysokú nezamestnanosť a slabé možnosti zamestnať sa v sekundárnom terciárnom či aj kvartérnom sektore. Pre ešte vyššiu komplexnosť treba spomenúť diferencovanosť v rámci primárnej zamestnanosti v poľnohospodárstve, ktorá nám dokazuje že aj severnejšie regióny Slovenska sa snažia využiť potenciál svojej poľnohospodárskej pôdy, aj keď tá je značne menej rozsiahla a v horších podmienkach ako majú okresy Podunajskej nížiny.

Dôležitá časť práce je aj vyčlenenie typov štátov Európy, kde sa poľnohospodárska zamestnanosť vyvíjala rovnako, pričom som dbal aj na rozdelenie z hľadiska politického členenia Európy či stav zamestnanosti pred a po roku 1989 až po súčasnosť. Vyčlenil som sedem rôznych typov, pričom treba povedať že možnosti takéhoto členenia sú rôznorodé a ja som vybral ten, ktorý sa mi zdal najvhodnejší. Aj tieto typy, aj zamestnanosť v poľnohospodárstve za rok 2009 vykazujú veľkú diferencovanosť štátov Európy, pričom Slovensko dosahuje v rámci ich priemeru a priemeru EÚ mierne nadpriemerné hodnoty. Treba dodať, že takýto proces prechodu z postkomunistickej je dlhodobý, a vyžaduje si značné investície a odbornosť. Z dňa na deň sa celá poľnohospodárska infraštruktúra prebudovať nedá, avšak vďaka novým možnostiam a možno aj medzinárodným snahám bude Slovensko v budúcnosti určite na úrovni oveľa bližšej týmto východoeurópskym krajinám, pretože potenciál na to rozhodne má.

BIBLIOGRAFIA

GRIGG, D.B. 1974. *Agricultural systems of the world: An Evolutionary Approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 1974. 358 p. ISN 0-521 09843 2

SINGH, J. – DHILLON, S.S. 2004. *Agricultural geography*. Nai Dillí: Tata McGraw-Hill publishing company, 2004. 492 p. ISBN 0-07-053228-1

SPIŠIAK, P. 2007. *Základy geografie poľnohospodárstva a lesného hospodárstva*, Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského, 2007. 154 s. ISBN 978-80-223-2296-6

URFF, W. V. 1997. Poľnohospodárska politika in *Európa od A po Z*: Sprievodca európskou integráciou, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. ISBN 80-88848-40-7, s. 133 – 139

VLADÁR, J. 1982. *Encyklopédia Slovenska VI. Zväzok*, Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1982. 774 s. 71-058-82

JÍLEK, J. a kol. 1991. *Statistická ročenka České a Slovenské Federatívnej Republiky*, Praha: SEVT, 1991. 745 s. ISBN 80-7049-016-0

ŽÁK, J. a kol. 1985. *Historická statistická ročenka ČSSR*, Praha: SNTL, 1985. 661 s. 04-304-85

PRŮCHA, V. 2002. Vývoj zemědělské výroby v Československu v období socializace vesnice in *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 15.-16. května 2002 věnovaný Lubomírovi Slezákovi k 70. narozeninám, Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherskem Hradišti, 2002. ISBN 80-86185-18-4. s. 31 – 45

GURŇÁK, D. – BLAŽÍK, T. – LAUKO, V. 2007. *Úvod do politickej geografie, geopolitiky a regionálnej geografie*, Bratislava: Geografika, 2007. 140 s. ISBN 978-802-969338-8-4

HAJKO, V. – VLADÁR, J. a kol. 1987. *Malá Encyklopédia Slovenska AŽ*, Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1987. 664 s. 071-006-87

BUČEK, J. - BORÁROSOVÁ, Z. – SOPKULIAK, A. 2010. *Miestne financie a miestny ekonomický rozvoj*, Bratislava: Geografika, 2010. 198 s. ISBN 978-80-89317-12-7

SEDLÁK, J. 2003. *Slovenské poľnohospodárstvo v Európskej únii*, Bratislava: Delegácia Európskej komisie v Slovenskej Republike, 2003. 25 s. ISBN 80-89-102-04-2

OLSEN, O. a kol. 2010 *Agriculture in Eurostat regional yearbook 2010*, Luxembourg: Publication Office of the European Union, 2010. ISBN 978-92-79-14565-0 p. 211 – 221

POWELL, J. 2005. *Encyclopedia of North America Immigration*, New York: Facts On File, 2005. 464 s. ISBN 0-8160-4658-1

PRÍLOHY

Príloha č.1: Tabuľka č.1: Vývin počtu pracujúcich v poľnohospodárstve na Slovensku v rokoch 1948 až 1983

Rok	Pracujúci celkom	Pracujúcich v Poľnohospodárstve	% podiel	% z predch.	rozdiel	
1948	1 513 636	917 410	60,61	100,00	0	
1949	1 516 103	868 007	57,25	94,61	-5,39	
1950	1 518 570	818 604	53,91	94,31	-5,69	
1951	1 528 631	798 139	52,21	97,50	-2,50	
1952	1 536 984	779 693	50,73	97,69	-2,31	
1953	1 545 618	754 822	48,84	96,81	-3,19	
1954	1 557 222	749 503	48,13	99,30	-0,70	
1955	1 626 030	799 451	49,17	106,66	6,66	
1956	1 652 579	793 860	48,04	99,30	-0,70	
1957	1 651 276	765 553	46,36	96,43	-3,57	
1958	1 633 469	721 728	44,18	94,28	-5,72	
1959	1 593 944	648 932	40,71	89,91	-10,09	
1960	1 554 693	561 354	36,11	86,50	-13,50	
1961	1 563 444	507 532	32,46	90,41	-9,59	
1962	1 589 887	485 673	30,55	95,69	-4,31	
1963	1 609 420	476 724	29,62	98,16	-1,84	
1964	1 630 128	462 897	28,40	97,10	-2,90	
1965	1 679 572	460 831	27,44	99,55	-0,45	
1966	1 730 717	459 898	26,57	99,80	-0,20	
1967	1 784 367	455 567	25,53	99,06	-0,94	
1968	1 836 985	453 748	24,70	99,60	-0,40	
1969	1 897 222	459 265	24,21	101,22	1,22	
1970	1 948 055	458 650	23,54	99,87	-0,13	
1971	1 979 352	448 178	22,64	97,72	-2,28	
1972	1 989 309	414 340	20,83	92,45	-7,55	
1973	2 012 378	395 966	19,68	95,57	-4,43	
1974	2 059 836	393 684	19,11	99,42	-0,58	
1975	2 100 515	386 597	18,40	98,20	-1,80	
1976	2 127 428	380 771	17,90	98,49	-1,51	
1977	2 159 586	370 716	17,17	97,36	-2,64	
1978	2 190 622	362 314	16,54	97,73	-2,27	
1979	2 227 550	360 807	16,20	99,58	-0,42	
1980	2 265 750	362 113	15,98	100,36	0,36	
1981	2 291 832	362 241	15,81	100,04	0,04	
1982	2 306 823	360 544	15,63	99,53	-0,47	
1983	2 331 900	361 491	15,50	100,26	0,26	
1948 - 1983	154,05 %	- 59,4 %	-74,4 %	97,44	-2,56	priemer

Zdroj: Historická statistická ročenka ČSSR, 1985

Autor: Matej Petráš, 2011

Príloha č.2: Tabuľka č.3: Hrubá poľnohospodárska produkcia na 1 zamestnanca v Európe roku 2009 (v 1000 \$)

č.	Krajina	Brutto produkcia (v 1000 \$)	Počet EAO v poľn.(v tisíc.)	brutto produkcia na 1 EAO v poľn.
1	Belgicko	4 732 565	61	77 583,0
2	Slovinsko	607 533	8	75 941,6
3	Dánsko	5 771 639	77	74 956,4
4	Luxembursko	194 831	3	64 943,7
5	Francúzsko	35 701 795	600	59 503,0
6	Holandsko	10 214 234	219	46 640,3
7	Nemecko	30 978 709	689	44 961,8
8	Veľká Británia	15 055 064	479	31 430,2
9	Taliansko	24 812 821	875	28 357,5
10	Rakúsko	3 688 986	150	24 593,2
11	Španielsko	24 011 062	1038	23 132,0
12	Írsko	3 598 191	156	23 065,3
13	Švédsko	2 694 945	117	23 033,7
14	Bosna a Hercegovina	907 921	48	18 915,0
15	Bulharsko	2 463 405	132	18 662,2
16	Fínsko	1 869 888	101	18 513,7
17	Švajčiarsko	2 361 427	139	16 988,7
18	Maďarsko	5 160 426	334	15 450,4
19	Chorvátsko	1 315 790	91	14 459,2
20	Bielorusko	6 377 184	451	14 140,1
21	Litva	1 718 407	129	13 321,0
22	Nórsko	1 104 438	90	12 271,5
23	Česká rep.	3 652 131	334	10 934,5
24	Macedónsko	676 067	71	9 522,1
25	Rumunsko	8 182 657	909	9 001,8
26	Grécko	5 732 359	647	8 859,9
27	Ukrajina	20 878 562	2491	8 381,6
28	Estónsko	481 063	62	7 759,1
29	Rusko	44 899 052	6289	7 139,3
30	Slovensko	1 365 392	200	6 827,0
31	Lotyšsko	776 027	115	6 748,1
32	Srbsko	3 992 315	645	6 189,6
33	Moldavsko	1 252 833	211	5 937,6
34	Portugalsko	3 170 059	535	5 925,3
35	Poľsko	17 219 036	3021	5 699,8
36	Čierna Hora	131 594	41	3 209,6
37	Albánsko	827 142	610	1 356,0
			Európsky priemer:	22 820,4

zdroj: FAOSTAT,

<http://faostat.fao.org/site/612/DesktopDefault.aspx?PageID=612#ancor>

<http://faostat.fao.org/site/550/default.aspx#ancor> , 2009

autor: Matej Petráš, 2011

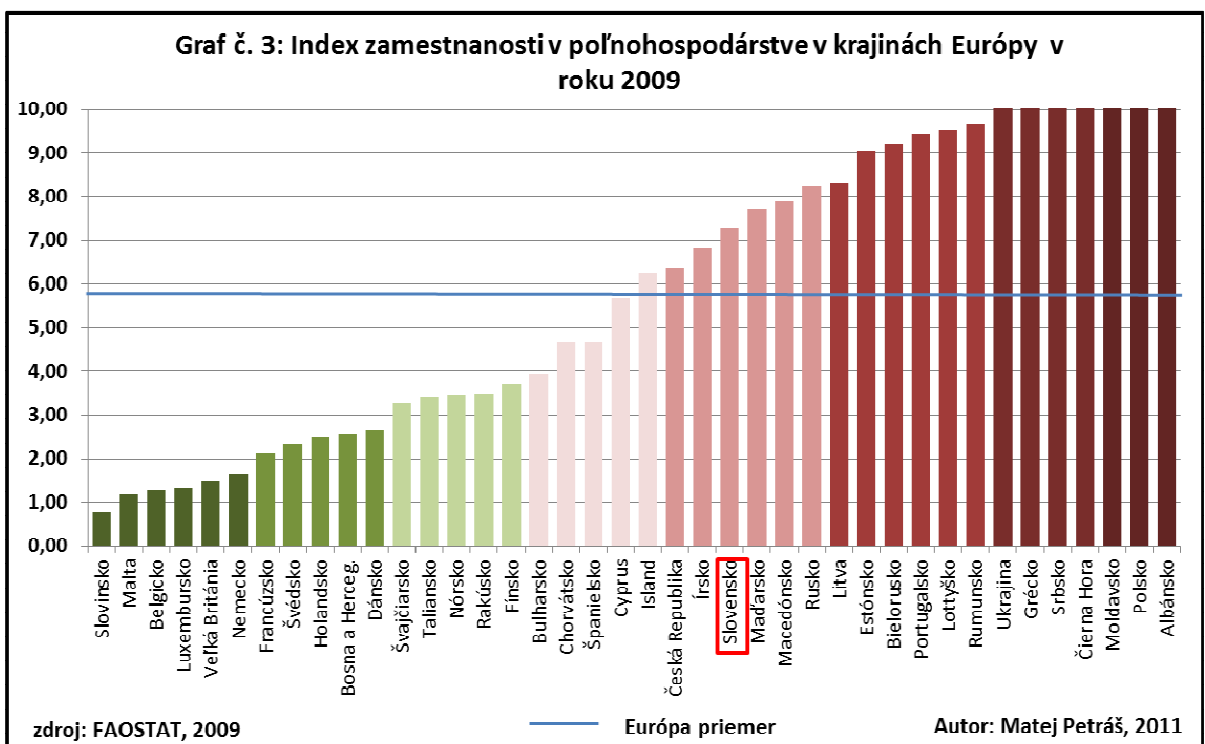
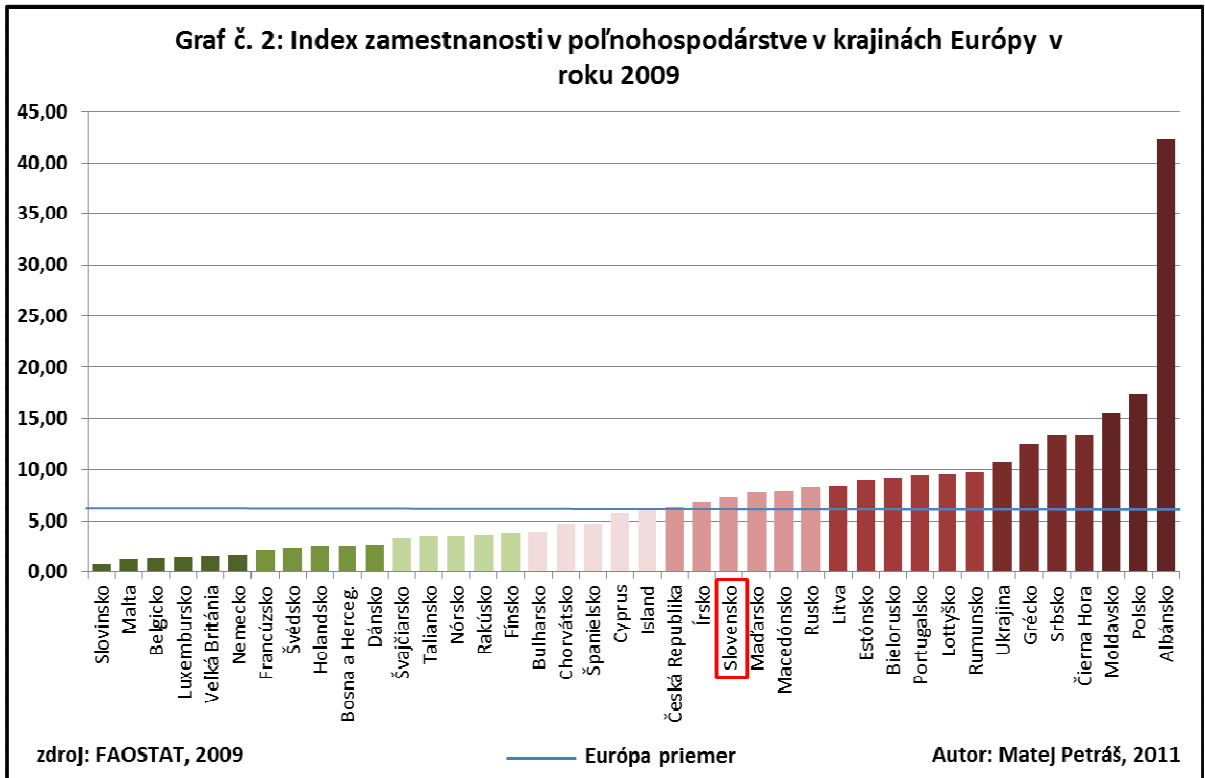
Dodatok zo strany 39:

Príloha č.3: Tabuľka č. 4: Vývoj indexu zamestnanosti v poľnohospodárstve krajínach Európy od roku 1980 po rok 2009

Zdroj: FAOSTAT, <http://faostat.fao.org/site/550/default.aspx#ancor>, 2009

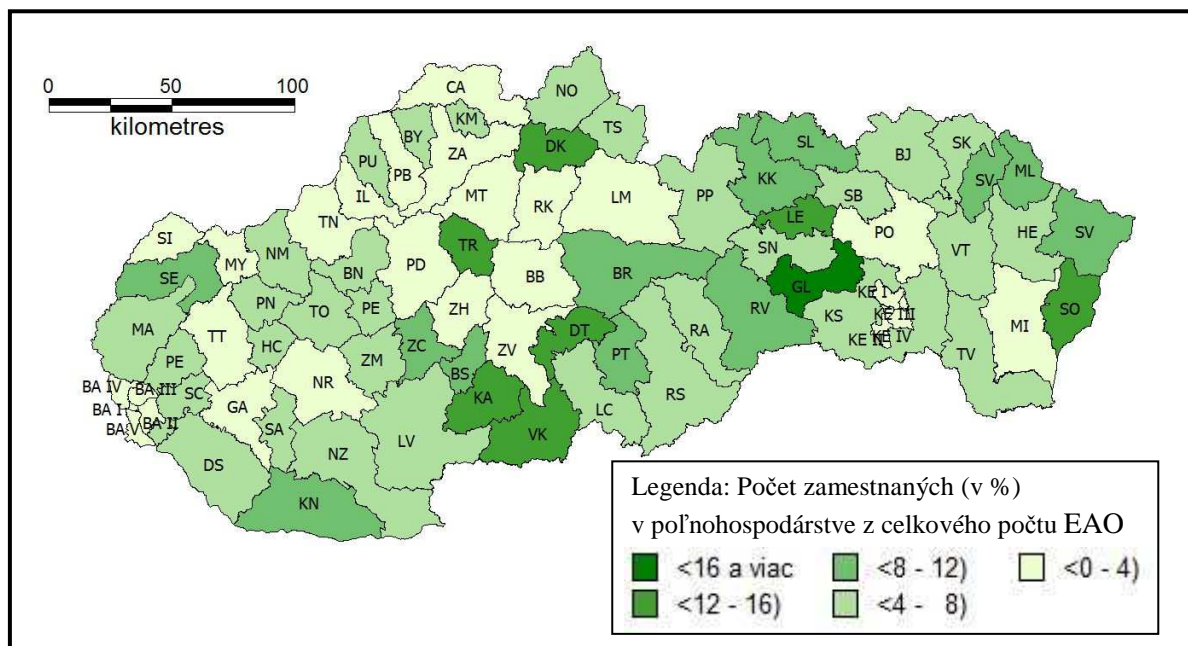
Autor: Matej Petráš, 2011

Príloha č. 4: Grafy č.1 a č.2: Indexy zamestnanosti v poľnohospodárstve Európy

Príloha č. 5: Mapa č.1 a mapa č.2: index zamestnanosti v poľnohospodárstve na Slovensku

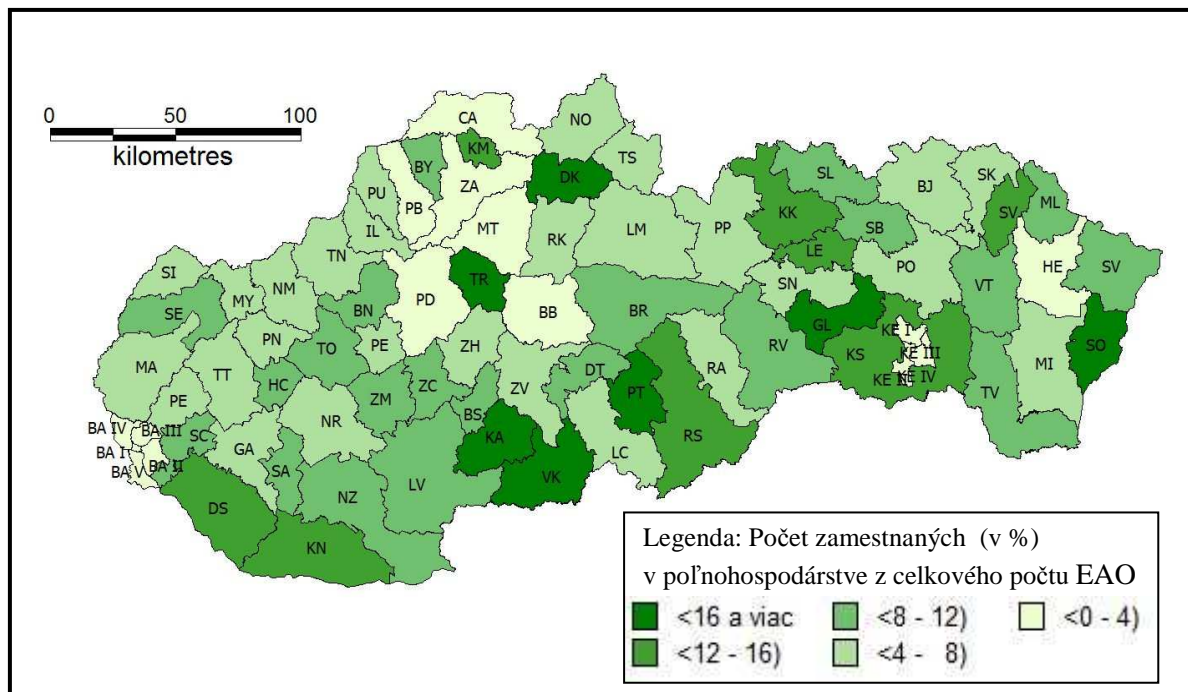
Mapa č. 1: Index zamestnanosti v poľnohospodárstve na Slovensku v roku 2009

Zdroj: ŠÚSR, 2009

autor: Matej Petráš, 2011

Mapa č. 2: Index zamestnanosti v poľnohospodárstve na Slovensku v roku 2001

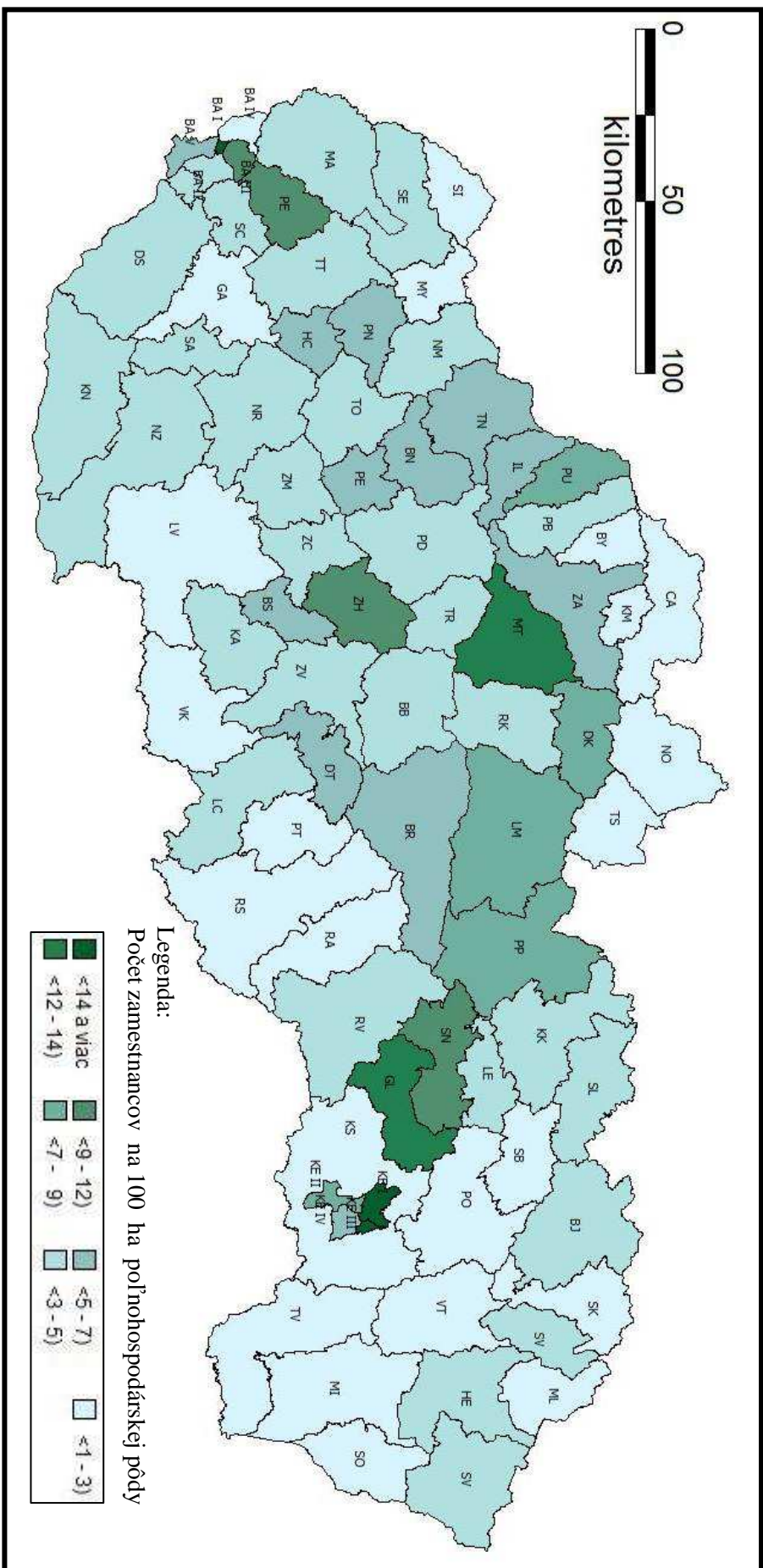

Zdroj: ŠÚSR, 2009

autor: Matej Petráš, 2011

Príloha č.6:

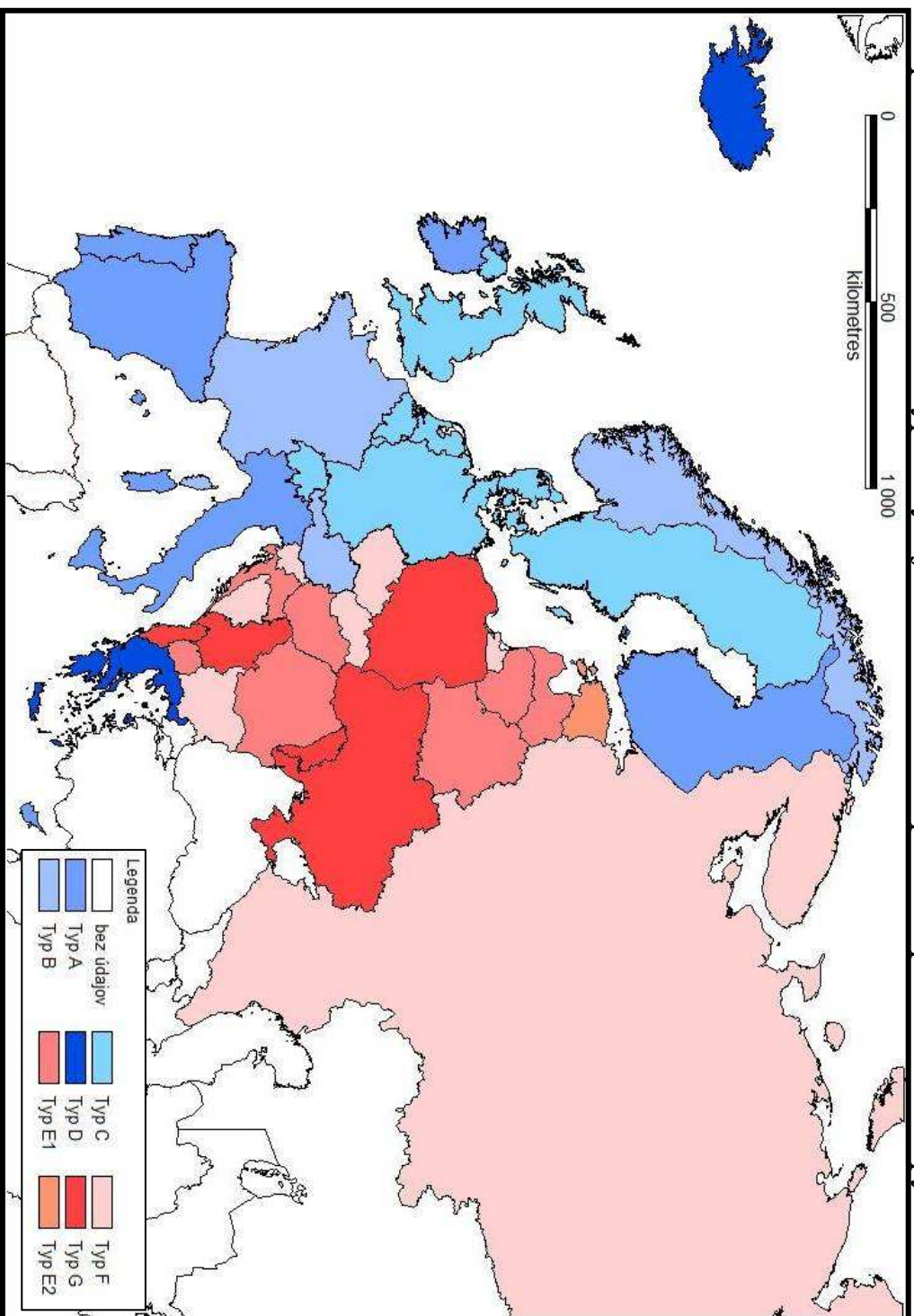
Mapa č. 3: Relatívna zamestnanosť v poľnohospodárstve na Slovensku v roku 2009

Zdroji: ŠÚSR. 2009

Autor: Matej Petráš. 2011

Príloha č. 7: Mapa č. 4: Rozmiestnenie typov vývoja zamestnanosti v poľnohospodárstve Európy

Zdroj: FAOSTAT, 2009

Autor: Matej Petráš, 2011